

Nationaal Coördinator Groningen

Erfgoedprogramma

2017-2021

Van:

Gemeente Bedum
Gemeente Delfzijl
Gemeente Groningen
Gemeente Loppersum
Gemeente Slochteren
Gemeente Winsum
Gemeente Appingedam
Gemeente De Marne
Gemeente Eemsmond
Gemeente Hoogezand-Sappemeer
Gemeente Menterwolde
Gemeente Ten Boer
Provincie Groningen
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van OCW
Nationaal Coördinator Groningen

Groningen, Juli 2017

In dit erfgoedprogramma delen we een gezamenlijke visie:

“Groningen moet Groningen blijven”*, met haar eigen, unieke gebiedsidentiteit. Oók in het aardbevingsgebied tijdens en na de uitvoering van schadeherstel en de versterking. Die gebiedsidentiteit wordt voor een groot deel bepaald door het culturele erfgoed en de ruimtelijke samenhang. Daarom werken we aan een sterk, toekomstbestendig Gronings erfgoed met en voor de mensen die er wonen, werken en verblijven.

*uit MJP 2017-2021, p.82

Voorwoord

Voor u ligt het Erfgoedprogramma 2017-2021 van de twaalf gemeenten in het aardbevingsgebied, de provincie Groningen, het ministerie van OCW en Nationaal Coördinator Groningen. Nationaal Coördinator Groningen Hans Alders en gedeputeerde Fleur Gräper-Van Koolwijk, initiatiefnemers van de stuurgroep Erfgoed, vertellen over de achtergrond en het doel van het erfgoedprogramma.

Hans Alders | *'In het Meerjarenprogramma 'Aardbevingsbestendig en kansrijk Groningen 2017-2021' staat "Groningen moet Groningen blijven". Ik vind het belangrijk dat het unieke karakter van dit gebied behouden blijft voor alle inwoners, hun kinderen en kindskinderen. Tegelijk heeft de omvangrijke opgave in het aardbevingsgebied op het terrein van schadeherstel en versterken een enorme impact op de gehele leefomgeving. Daarom is het nodig om aan het behoud van erfgoed bijzondere aandacht te geven. Om die reden zijn we samen, dat wil zeggen de provincie, het rijk, de gemeenten in het aardbevingsgebied en de Nationaal Coördinator Groningen aan de slag gegaan. Het resultaat is dit erfgoedprogramma.'*

Fleur Gräper - Van Koolwijk | *'Die handschoen heb ik graag samen met Hans Alders en de gemeenten opgepakt in de gezamenlijke stuurgroep Erfgoed.*

Het erfgoed vormt het ijkpunt in onze omgeving, het maakt dat we ons thuis voelen. Het is ook dynamisch – ontwikkelt zich – generaties voegen erfgoed toe en ruimen ook erfgoed op. Het mag alleen niet zo dynamisch worden dat we ons niet meer thuis voelen.'

Hans Alders | *'Dit erfgoedprogramma is er op gericht dat we het Gronings erfgoed behouden op een manier dat wij en toekomstige generaties het met veel plezier kunnen blijven benutten. Dit houdt in dat gezorgd moet worden voor voldoende veiligheid maar ook dat alles wat daarvoor nodig is met respect voor het erfgoed wordt gedaan. Door gezamenlijk op te trekken in het programma proberen we meer te bereiken dan alle partijen afzonderlijk zouden kunnen en meerwaarde te creëren en synergie te bewerkstelligen. Overigens is het erfgoedprogramma een dynamisch programma, het is een eerste stap en we blijven het met elkaar verder ontwikkelen.'*

Fleur Gräper - Van Koolwijk | *'Meerwaarde creëren en synergie bewerkstelligen lukt niet als iedereen los van elkaar werkt. Ons gebouwde erfgoed is in eeuwen opgebouwd door vele generaties. Het is veelal in eigendom van particulieren. Gebouwd erfgoed kent dus een individueel en een algemeen belang. Bij erfgoed zijn vele partijen betrokken, onder andere eigenaren, bewoners, gebruikers en de drie overheidslagen, NCG, en diverse inhoudelijke partijen als het Steunpunt Cultureel Erfgoed Groningen. Veel spelers en een complex veld. Heel belangrijk dus om goed samen te werken. Daarom benoemen we in het programma (wettelijke) verantwoordelijkheden en spreken we een rolverdeling en samenwerking af.'*

Hans Alders | *'Bij schadeherstel en versterken van erfgoed is het belangrijk in welke mate het is beschermd. Dat bepaalt voor een groot deel wat er wel of niet mogelijk is.'*

Fleur Gräper - Van Koolwijk | *'Met het erfgoedprogramma werken we samen aan een sterk, toekomstbestendig Groningen Erfgoed met en voor de mensen die er wonen, werken en verblijven. Om ons thuis te laten blijven en het waar het kan dat thuis nog wat mooier te maken. Zodat Groningen inderdaad Groningen blijft.'*

Hans Alders | [Nationaal Coördinator Groningen](#)

Fleur Gräper - Van Koolwijk | [gedeputeerde Verkeer en Vervoer, Ruimtelijke ordening, Cultuur en Sport in de provincie Groningen](#)

M. Krauwer – ministerie OCW /Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

‘Veiligheid staat voorop. Maar met monumenten moet je inventief zijn om de optimale balans tussen veiligheid en erfgoedwaarden te vinden. Behoud van erfgoed wil niet zeggen dat er sprake is van hinder en stilstand. Het nodigt uit tot innovatie en nieuwe ideeën juist omdat men het wil bewaren.’

Wethouder M. van Bostelen – gemeente Appingedam

‘... de wens om samen te werken dient een wil te worden!’

Wethouder A. Postma – gemeente Ten Boer

‘Dit erfgoedprogramma is een mooie basis! Het helpt ons in het gesprek met alle betrokkenen over erfgoed’

Wethouder H. Sienot – gemeente Eemsmond

‘Het erfgoedprogramma is een goede aanzet voor een regeling voor behoud van ons erfgoed’

Wethouder P. Prins – gemeente Loppersum

‘Het erfgoedprogramma is niet alleen bedoeld om erfgoed te conserveren, maar ook om ontwikkelingen mogelijk te maken.’

Wethouder R. van der Schaaf – gemeente Groningen

‘Voorkom dat we over 20 à 30 jaar op het verstevigingsprogramma terugkijken zoals we nu op ruilverkaveling en stadsvernieuwing doen: ‘verbeteringen’ waren te veel gericht op functionaliteit en te weinig op (ruimtelijke) kwaliteit.’

Wethouder A.F. Woortman – gemeente Slochteren

‘Mooi dat we samen optrekken voor behoud van ons prachtige erfgoed.’

Wethouder J. de Vries – gemeente Bedum

‘Behoud het goede, sta open voor het feit dat we vernieuwende bouw en objecten hebben overgehouden na de bevingssperikelen. Een mooie mix van erfgoed en vernieuwing.’

Wethouder IJ. J. Rijzebol – gemeente Delfzijl

‘Het karakter en de geschiedenis van de provincie Groningen moet zichtbaar behouden blijven. Bevingen door gaswinning mogen deze waarden niet vernietigen!’

Wethouder A.F. Woortman – gemeente Slochteren – ook namens gemeente Menterwolde, Hoogezand-Sappemeer

‘Mooi dat we samen optrekken voor behoud van ons prachtige erfgoed.’

Wethouder B.G. Westerink – gemeente Winsum

‘Een bijzondere ‘bijvangst’ van de noodzaak tot herstel van monumentale panden door de aardbevingsschade, is dat gemeenten worden bepaald bij de noodzaak een eigen monumentenbeleid te ontwikkelen. Te veel panden lijken nog ‘vogelvrij’.’

Wethouder H. van Gelder – gemeente De Marne

‘Goed dat er aandacht is voor de verbinding die eigenaren van een object hebben met het eigenaarschap van de erfgoedwaarden van dat object.’

Samenvatting en leeswijzer

In dit erfgoedprogramma presenteren wij een gezamenlijke visie op erfgoed in het aardbevingsgebied (H1). Op basis daarvan formuleren we concrete doelen en een strategie om die te bereiken (H2).

Op basis van een beschrijving van de rolverdeling van de betrokken partijen in het gebied en de wijze van samenwerking komen we tot een concreet programma. Een inventarisatie van het aanwezige erfgoed en de conditie daarvan vormt hiervoor de grondslag. Daarna werken we uit wat dit betekent voor het schadeherstel, de versterkingsopgave (H2) én de leefbaarheid en identiteit van het gebied (H3). We besluiten dit erfgoedprogramma met een uitvoeringsagenda waarin een planning, financieel kader en afspraken over de uitvoering en organisatie worden uiteengezet (H4).

Seismiciteit

*onder lange strakke lijnen huist
een oud verhaal de wierden klinken
er nog naar voor wie er heen
te buigen durft en luistert*

*nu is er ruimte die beweegt
een kiezel rolt en raakt een egel
het donker schokt een uil vliegt op
de nacht blijft in scheuren achter*

*als de zon weer draait ruimen de
mensen haastig op wat is verschoven
of gebroken wat is bezweken wordt
bijgezet in collectief geheugen*

Tjitske de Haas, 2 april 2017

Inhoudsopgave

Inleiding	7
1 Gezamenlijke visie op erfgoed in het bevingsgebied	9
1.1 Gronings erfgoed	9
1.2 Doelen erfgoedprogramma	9
1.3 Strategie en uitgangspunten erfgoedprogramma	11
1.4 Rolverdeling en samenwerking in de aanpak	12
2 Uitwerking doelen Gronings erfgoed	17
2.1 Door het culturele erfgoed te borgen	17
2.2 Door de ruimtelijke samenhang te borgen	17
2.3 Door dezelfde definities voor erfgoed te hanteren	19
2.4 Door het erfgoed te monitoren	22
2.5 Erfgoed en schadeherstel	25
2.6 Erfgoed en de versterkingsopgave	26
3 Kansen voor Cultureel Erfgoed	33
3.1 Vitaal erfgoed	33
3.2 Fondsvorming	35
4 Uitvoeringsagenda	37
4.1 Planning	37
4.2 Kosten en uitvoering	38
4.3 Organisatie	40
Bijlage – Begripsbepalingen erfgoed	41
Bijlage – Afkortingen en begrippen	43

Inleiding

De ligging van een gebied en zijn natuurlijke gesteldheid vormen het decor waartegen de gebeurtenissen van heden en verleden zich afspelen. Maar ze bepalen ook mede de loop van deze gebeurtenissen. Zo ook in de provincie Groningen. Uit de resten van planten en dieren in de ondergrond van ruim een miljoen jaar geleden ontstond het aardgas dat in 1959 bij Slochteren werd gevonden. Hiermee bepaalden en bepalen de ligging en de natuurlijke gesteldheid nog altijd de situatie van deze regio in de 21^e eeuw. In duizenden jaren heeft de geschiedenis van Stad en Ommeland zichtbare sporen nagelaten in het nu zo bekende en gewaardeerde Groninger landschap. Met de dorpen, wierden, historische bebouwing en vaak nog tot de Middeleeuwen terug te voeren verkavelingsstructuren. Via het landschap en haar monumentale panden, karakteristieke boerderijen en kerkjes vertelt Groningen haar verhaal.

Door bevolkingsafname en gevolgen van de gaswinning staat het culturele erfgoed van Groningen op dit moment onder druk. Als we de cultuurhistorische identiteit en leefbaarheid van het gebied op peil willen houden en versterken, dan vraagt dit van ons een gezamenlijke aanpak en investering. In het meerjarenprogramma 'Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen' is aangegeven dat "Groningen Groningen moet blijven". Ook nu de bodembeweging (aardbevingen en bodemdaling) als gevolg van gaswinning een omvangrijke opgave met zich mee brengt op het gebied van schadeherstel en versterken van gebouwen. Bouwkundige versterkingsmaatregelen kunnen zeer ingrijpend zijn en kunnen cultuurhistorische waarden aantasten.

Om het erfgoed binnen deze omvangrijke opgave de aandacht te geven die het verdient, komen de twaalf gemeenten in de aardbevingsregio¹, de provincie Groningen, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), waaronder de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, en de Nationaal Coördinator Groningen (de NCG) tot een gezamenlijke aanpak. Streven hierbij is de zorg voor erfgoed niet alleen als een zorg te beschouwen, maar ook als een kans. Een kans om de unieke identiteit van dit gebied te behouden en die tevens toekomstbestending te maken. Bij de vaststelling van het meerjarenprogramma 'Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen' 2017-2021 heeft het Kabinet² NCG gevraagd te komen met voorstellen voor een programmatische aanpak voor erfgoed. Daar is dit samenhangende erfgoedprogramma het resultaat van.

Het erfgoedprogramma is een eerste gezamenlijke stap van de betreffende overheden en zal, vanwege de dynamische omstandigheden en voortschrijdend inzicht, verder worden ontwikkeld. Uiteraard zal dit met betrokken partijen gebeuren.

---

¹ Bedum, Delfzijl, Groningen, Loppersum, Slochteren, Winsum, Appingedam, De Marne, Eemsmond, Hoogezand-Sappemeer, Menterwolde, Ten Boer.

² Motie Dik-Faber c.s. van 14 september 2016 (33 529, nr.309)

1 Gezamenlijke visie op erfgoed in het belevingsgebied

1.1 Gronings erfgoed

Groningers zijn trots op hun provincie. Het is een uniek gebied met gevarieerde landschappen, van de wierden van het Hogeland tot de dorpslinten in de Veenkoloniën. Met middeleeuwse kerkjes die boven de horizon uittorenen en de reiziger houvast geven.

Een gebied met een oeroude en rijke geschiedenis waar de band tussen Stad en Ommeland onmiskenbaar sterk is. Veel Groningers kunnen met de ogen dicht de route volgen als Ede Staal in 't Hogelaand' zingt: *"Het is de lucht achter Oethoezen, het is 't torentje van Spiek..."*

Het Groninger cultuurlandschap kenmerkt zich door een diepe historische gelaagdheid.

De bewoningsgeschiedenis van de wierdedorpen gaat verder dan 2000 jaar terug. En de ontwikkeling ging geleidelijk, voortbouwend op het oude. In dit historische cultuurerfgoed ligt dan ook de belangrijke verbinding tussen verleden én toekomst, het vormt het anker in een veranderende omgeving.

Het vertegenwoordigt daarmee de wortels en identiteit van de provincie Groningen en haar bewoners. Het maakt dat de omgeving herkenbaar en 'typisch Gronings' is. Behoud van erfgoed is cruciaal voor de leefbaarheid, de belevingswaarde en de identiteit van de prachtige provincie Groningen.

Groningen bezit veel cultuurhistorisch waardevolle elementen: archeologische vindplaatsen, historische landschappen, bebouwingsstructuren, bijzondere gebouwen, tuinen en interieurs. Deze zijn geborgd in rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten en karakteristieke en beeldbepalende panden. Deze collectie vormt het Groninger Cultureel Erfgoed.

Het gebied van de twaalf samenwerkende aardbelevingsgemeenten omvat:

- 1.439 rijksmonumenten;
- 876 gemeentelijke monumenten;
- 31 beschermde stads- en dorpsgezichten;
- karakteristieke panden (in ontwikkeling);
- cultuurhistorisch waardevolle gebieden (in ontwikkeling);
- 238 archeologische rijksmonumenten;
- 851 terreinen van hoge tot zeer hoge archeologische waarde.

1.2 Doelen erfgoedprogramma

Het belang van het erfgoed voor Groningen is duidelijk. Goed onderhouden en vitaal erfgoed zorgt voor identiteit, samenhang, een aantrekkelijke leefomgeving en een economische basis voor bewoners en bezoekers. De Erfgoedwet³ stelt dat cultureel erfgoed *"een weerspiegeling en uitdrukking [is] van voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities"* die zowel de huidige als de toekomstige generaties een referentiekader bieden. Het is dus belangrijk om te voorkomen dat het gebouwde erfgoed van Groningen beschadigd of aangetast raakt door de bodembeweging als gevolg van de gaswinning. En daar waar sprake is van schadeherstel- en/of versterkingsmaatregelen deze met respect voor het erfgoed worden toegepast.

Gemeenschappelijk belang

Gebouwd erfgoed is in eeuwen opgebouwd door vele generaties. Dit erfgoed is veelal in eigendom van particulieren. Gebouwd erfgoed heeft dan ook zowel een individueel/privaat belang als een algemeen/publiek belang. Het is van de eigenaar maar ook van de gemeenschap die er waarde aan hecht. Om die reden wordt het erfgoed dat we willen koesteren, aangewezen als monument of krijgt het een andere vorm van borging. Daarmee wordt duidelijk wat we met elkaar mee willen nemen naar de toekomst voor de volgende generaties.

Gemeenten, provincies en de rijksoverheid hebben om deze reden dan ook alle erfgoedbeleid ontwikkeld en zijn bevoegd om te bepalen wat van gemeenschappelijk belang is. De gemeenten zijn bevoegd gezag ten aanzien van de vergunningverlening voor monumenten en het borgen van erfgoed in bestemmingsplannen. Daarnaast investeren overheden onder andere via subsidies in het Gronings erfgoed.

Particulier belang

Eigenaren zijn verantwoordelijk voor het onderhoud en gebruik van hun pand. Dit geldt ook bij het gebouwde erfgoed. Daarnaast moeten bewoners veilig in hun huis kunnen wonen en over hun bezit kunnen beslissen.

Gevolgen van gaswinning die van invloed zijn op deze belangen moeten door de gemeenschap zoveel mogelijk worden voorkomen, hersteld en gecompenseerd.

³ Erfgoedwet (per 1 juli 2016 ingegaan).

De versterkingsopgave wordt via een gebiedsgerichte aanpak uitgevoerd, ook het erfgoed. Dit biedt de mogelijkheid om de borging van veiligheid zo optimaal mogelijk te combineren met de instandhouding van het gebouwde erfgoed én met kansen op het gebied van leefbaarheid. Hierdoor blijft het gebied aantrekkelijk om in te wonen. In fysiek opzicht door de schoonheid van het Groninger erfgoed, maar ook in sociaal-maatschappelijk opzicht. Hier komen het gemeenschappelijke en individuele belang dus samen. Dit laat onverlet dat er ook tegenstellingen ontstaan tussen publieke en private belangen. De ontwikkeling van heldere en eenduidige kaders voor de afweging van de verschillende belangen is voor alle betrokken partijen belangrijk.

Daar waar ingrepen leiden tot de keuze voor sloop van een gebouw en/of herstructurering op grotere schaal, streven we ernaar de cultuurhistorisch waardevolle ruimtelijke structuur van het gebied in stand te houden. Het borgen van (gebieds-)identiteit gaat dan hand in hand met het borgen van de kwaliteit van aardbevingsbestendige nieuwbouw.

In dit erfgoedprogramma delen we een gezamenlijke visie:

“Groningen moet Groningen blijven”, met haar eigen, unieke gebiedsidentiteit. Ook in het aardbevingsgebied tijdens en na de uitvoering van schadeherstel en de versterking. Die gebiedsidentiteit wordt voor een groot deel bepaald door het culturele erfgoed en de ruimtelijke samenhang. Daarom werken we aan een sterk, toekomstbestendig Gronings erfgoed met en voor de mensen die er wonen, werken en verblijven.

Dat willen we bereiken met een gezamenlijk en samenhangend erfgoedprogramma. Gezamenlijk, want ondersteund door de twaalf gemeenten in het aardbevingsgebied, de provincie Groningen, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Nationaal Coördinator Groningen. Samenhangend, omdat we allemaal bijdragen vanuit onze eigen rol, verantwoordelijkheid en expertise. Door samen op te trekken, taken te verdelen en elkaar te versterken. Dit is onze ambitie.

De doelen van het Erfgoedprogramma⁴, die in hoofdstuk 2 verder worden uitgewerkt, zijn:

A. Het behouden en doorontwikkelen van Gronings erfgoed, landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit en daarmee de gebiedsidentiteit.

B. Optimale balans tussen veiligheid, schadeherstel en behoud van Gronings erfgoed in zijn ruimtelijke context.

⁴ De doelen voor het Cultureel Erfgoed zijn vastgesteld in het MJP 2017-2021.

1.3 Strategie en uitgangspunten erfgoedprogramma

De gezamenlijk geformuleerde visie en de daaraan gekoppelde doelen om te komen tot een sterk(er) Gronings erfgoed zijn ambitieus. De opgave voor schadeherstel en versterken is groot en is nodig vanwege de veiligheid. Bovendien moet die opgave in een betrekkelijk korte periode gerealiseerd zijn. Daarnaast zijn er vele spelers in het veld actief. Ieder met eigen belangen en afzonderlijke relaties met andere grote opgaven in het gebied, op sociaal, ruimtelijk en economisch terrein.

De omgeving van dit erfgoedprogramma is dus zeer dynamisch en complex en de druk om tot resultaten te komen is groot. Bovendien is erfgoed onvervangbaar. Weg is weg.

Om te komen tot een aanpak die zal leiden tot de gewenste resultaten, hebben we daarom – als eerste stap – verkend wat we hiervoor nodig hebben. De uitkomst van deze verkenning leidde tot de volgende onderwerpen die gezamenlijk onze *strategie* vormen.

De basis: weten welk erfgoed er is en in welke staat het verkeert

Het Gronings erfgoed is voor iedereen zichtbaar in het landschap. Maar dat wil niet zeggen dat dit erfgoed ook vastligt in databestanden ten behoeve van een erfgoedprogramma. Bekend is welke rijksmonumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten er zijn en welke gemeentelijke monumenten zijn aangewezen. Wat de exacte staat is van deze monumenten, qua onderhoud en algemene conditie, is echter nog een vraag. Dit geldt des te meer voor de andere vormen van erfgoed, zoals beeldbepalende en karakteristieke panden, cultuurhistorische waardevolle gebieden en archeologie, waarover onvoldoende data beschikbaar zijn. Kortom: het is hard nodig om erfgoed in beeld te brengen – zowel wat er is, als hoe het erbij staat – en deze gegevens vast te leggen in een database. Deze database, die actueel gehouden kan worden en kan worden gemonitord, is één van de bouwstenen voor een succesvolle aanpak.

De focus: deskundige ondersteuning van bewoners en eigenaren en goede communicatie

Eigenaren en bewoners moeten goed geïnformeerd worden en ruimte krijgen om aanvullende wensen voor het gebruik van het erfgoedpand bij de versterkingsopgave te betrekken.

Om de particuliere en publieke belangen goed te kunnen wegen, zijn heldere kaders nodig en kennis van zaken over de status en de waarden van het erfgoed. De eigenaar maakt zelf de afweging hoe een pand wordt bewoond of gebruikt en wanneer er welk onderhoud wordt gedaan.

Hierbij spelen zowel financiële als andere overwegingen een rol. Ook de mate van acceptatie van de erfgoedstatus kan voor een eigenaar meespelen. Sommigen hebben bewust gekozen voor de aanschaf van een monumentaal pand, bij anderen is het pand – gewenst of ongewenst – op een gegeven moment tot erfgoed aangewezen. Dan zijn er opeens andere kaders waarmee de eigenaar rekening moet houden. Kaders die tot extra zorgvuldigheid en mogelijk tot extra kosten kunnen leiden.

De beschikbare middelen bepalen of en hoe een pand is onderhouden.

Om de aanpak in het erfgoedprogramma een succes te maken, is het nodig de eigenaar/bewoner wegwijs te maken in de omgang met erfgoed. Er zijn soms wettelijke eisen voor erfgoedbehoud, maar ook subsidies of fiscale aftrekmogelijkheden. Bij schadeherstel of versterken kan dit complex zijn. Ook het gemeenschappelijk belang van het erfgoed moet helder zijn en onder de aandacht worden gebracht. Daarnaast is het van belang om eigenaren deskundig en onafhankelijk te adviseren en te begeleiden bij vragen over het monumentale bezit: over mogelijkheden tot financiering, onderhoud, restauratie, schadeherstel en versterking, maar ook over verkoop, herbestemming en zelfs (gedeeltelijke) sloop.

De rollen: elkaar en elkaars verantwoordelijkheid kennen, afspraken maken en nakomen

Als initiatiefnemers van het erfgoedprogramma hebben we elkaar opgezocht om gezamenlijk tot een aanpak te komen. We hebben daarbij elk onze eigen taakopdracht en verantwoordelijkheden. Het is belangrijk deze van elkaar te kennen én te onderkennen. Bovendien is het belangrijk om elkaar te vertrouwen en te respecteren. Dit bevordert een succesvolle samenwerking.

Omdat de omstandigheden in het gaswinningsdossier veranderen en technische inzichten zich ontwikkelen, moet iedere partij steeds haar verantwoordelijkheden kennen.

De kaders: duidelijke juridische kaders en normstelling

Op het gebied van erfgoed geldt duidelijke wet- en regelgeving. De afstemming tussen erfgoedwaarden en de schade- en versterkingsopgave moet verantwoord gedaan kunnen worden. Daarvoor moet het erfgoed wel als zodanig zijn aangewezen via een erfgoedverordening of in het planologische regime. Dat was nog niet altijd het geval in Groningen. Om die reden werken de gemeenten daar momenteel hard aan. Dit wordt gestimuleerd door vouchers van de NCG en de provinciale verordening. Ook met het oog op de Omgevingswet, waarin werken vanuit kwaliteit het uitgangspunt is, zal de gemeentelijke houding ten aanzien van de eigen cultuurhistorie van tevoren worden gededd en verankerd in de gemeentelijke instrumenten. Voor het onderwerp ‘menselijke veiligheid’ zijn in het Meerjarenprogramma van de NCG normen opgenomen die leidend zijn voor de zwaarte van de ingrepen. Deze gelden ook voor het culturele erfgoed.

De kwaliteit: deskundige uitvoering en kwaliteitsborging

Het herstellen van schade aan een pand met een monumentaal karakter of het versterken ervan, vraagt om specialistische kennis. Kennis over de waarden en de bouwkundige kenmerken, maar dus bijvoorbeeld ook over de te kiezen materialen en bouwwijze. De NCG werkt aan kaders voor de kwaliteitsborging van experts en adviseurs die betrokken zijn bij de schade-afhandeling en versterking van het gebouwde erfgoed.

Het geld: duidelijkheid over financiering/fondsvorming: een financiële onderlegger

Zoals bij elke succesvolle aanpak is een solide financiële onderlegger een belangrijke voorwaarde. In het erfgoedprogramma zetten we de financiële verantwoordelijkheid van de verschillende overheden uiteen. Concreet waar kan en agenderend waar nog niet zeker is hoe hoog de kosten zijn of wie het gaat betalen.

Overige uitgangspunten

De hierboven genoemde basisbenodigdheden moeten zijn gerealiseerd in de periode van dit erfgoedprogramma.

Dit erfgoedprogramma vormt de basis voor (gemeenschappelijke) besluitvorming door de initiatiefnemers rondom schadeherstel en versterken van het erfgoed in het aardbevingsgebied. Gezamenlijkheid en samenhang vormen daarbij het vertrekpunt. Er wordt een duidelijke rol en taakverdeling afgesproken. De aanpak is er op gericht voortgang te boeken door helderheid te verschaffen en samenhang aan te brengen. Onder andere door de gebiedsgerichte en de objectgerichte aanpak bij elkaar te brengen, samen te werken, te faseren en te prioriteren. Wat dit laatste betreft: we beginnen met wat kan, niet alles hoeft meteen. De afweging hiervoor is onder meer afhankelijk van de beschikbare financiering.

1.4 Rolverdeling en samenwerking in de aanpak

Zoals gezegd: de initiatiefnemers van dit programma proberen door het gezamenlijk handelen meerwaarde te creëren en synergie te bewerkstelligen. Dit wordt niet bereikt als iedereen los van elkaar werkt.

In deze paragraaf wordt van elke betrokken partij opgenoemd welke rol en verantwoordelijkheid zij heeft op het gebied van erfgoed of op beleidsterreinen die hiervoor van belang kunnen zijn, zoals ruimtelijk beleid, bouw- en woningtoezicht en sociaal of leefbaarheidsbeleid. De betrokken overheden zetten vervolgens in dit programma uiteen op welke wijze zij hun rol oppakken, hoe zij gaan samenwerken en welke concrete projecten of initiatieven hieruit voortkomen.

Gemeenten

Wat doet de gemeente?

- De gemeente is bevoegd gezag en voert de VTH-taken uit.
- De gemeente draagt zorg voor het lokale culturele erfgoed door het wettelijk of planologisch te borgen.
- De gemeente communiceert naar haar burgers over de betekenis van erfgoed voor de identiteit en aantrekkelijkheid van de omgeving.
- De gemeente ondersteunt erfgoedeigenaren en initiatiefnemers met advies op maat.
- De gemeente is de spil in het wegen van belangen en in het samen met de eigenaar vinden van koppelkansen.
- Hierbij moet onder andere worden gedacht aan her- en doorbestemmen én verduurzamen.
- De gemeente stelt de kaders voor welstand, ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid vast.

De gemeenten dienen zowel het publieke belang als het welzijn van haar burgers. Zij wegen verschillende gemeenschappelijke belangen tegen elkaar af en bepalen hoe deze zich verhouden tot het individuele belang.

Planologische borging cultuurhistorische waarden

Op grond van artikel 3.1.6 van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) zijn gemeenten verplicht om in de toelichting op een bestemmingsplan een beschrijving te geven van de wijze waarop met de in het plangebied aanwezige cultuurhistorische waarden rekening is gehouden. 'Rekening houden met cultuurhistorische waarden' impliceert dat de gemeenten bij de voorbereiding van een bestemmingsplan een inventarisatie en analyse maken van de cultuurhistorische waarden binnen het betrokken gebied en daar conclusies aan verbinden. Deze conclusies worden verankerd in het bestemmingsplan in de vorm van een toereikend beschermingsregime. Hiermee maakt cultureel erfgoed expliciet onderdeel uit van het ruimtelijke regime in het kader van het bestemmingsplan. Bij de vaststelling van een bestemmingsplan wijst de gemeenteraad bestemmingen aan en stelt zij regels vast voor wat zij vanuit een oogpunt van een goede ruimtelijke ordening nodig acht. De raad heeft daarbij beleidsruimte en daarbij de taak de betrokken – soms conflicterende – belangen af te wegen. Daarbij worden de rijks- en provinciale instructieregels in acht genomen.

Gemeentelijke monumenten

Daarnaast heeft de gemeente de bevoegdheid om gemeentelijke monumenten aan te wijzen door een erfgoedverordening. Voor een wijziging aan een als zodanig beschermd pand wordt advies ingewonnen bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) bij rijksmonumenten en/of de monumentencommissie bij rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten.

Toekomstbestendig erfgoed

Het borgen van cultuurhistorische waarden betekent niet dat er niets meer mag gebeuren. Cultuurhistorie zet geen rem op de ontwikkelingen. Er is geen betere garantie voor behoud van cultuurhistorisch erfgoed, dan dat dit wordt gebruikt en een (nieuwe) functie heeft. Dit schept een basis voor onderhoud en investeringen. Bij herbestemming en wijzigingen, zoals voor verhoging van gebruiks- en comfortwaarde, dient altijd gezocht te worden naar een balans tussen de wensen van de eigenaar of gebruiker en het publieke belang van behoud en ontwikkeling van de cultuurhistorische waarde. Het gaat er om dat er vanuit de regelgeving duidelijke kaders of randvoorwaarden worden gesteld die de cultuurhistorische waarde van het gebouw of gebied ten goede komen. Een goede borging van cultuurhistorie is tevens servicegericht: de gemeente kan eigenaren en initiatiefnemers ondersteunen met maatwerk en al bij de start van de planvorming duidelijk zijn over de randvoorwaarden.

Afstemming provinciaal en rijksbeleid

Het bovenstaande vraagt om een goede afstemming met provinciaal en rijksbeleid. Op grond van artikel 3.1.1 Bro dienen gemeenten namelijk bij de voorbereiding van een bestemmingsplan overleg te plegen met de besturen van betrokken gemeenten en waterschappen. Maar daarnaast ook met die diensten van Provincie en Rijk die betrokken zijn bij de zorg voor de ruimtelijke ordening. Gemeenten nemen de resultaten van het vooroverleg op in de toelichting van het bestemmingsplan.

VTH

Sinds april 2016 is de wet Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) van kracht. Doel: een veilige en gezonde leefomgeving door het bevorderen van de kwaliteit en samenwerking bij de uitvoering en handhaving van het omgevingsrecht. Met het in werking treden van de nieuwe Omgevingswet in 2019 zal een meer integrale bescherming van ons cultureel erfgoed mogelijk worden. Door het opnemen van beleidsuitgangspunten en een visie voor erfgoed in op te stellen welstandsnota's en dorps- en wijkvisies, kan de gemeente slagvaardig handelen.

Provincie

Wat doet de Provincie?

- De Provincie zorgt voor het regionale culturele erfgoed, de ruimtelijke kwaliteit en het landschap door het stellen van beleidskaders en de verbinding van deze beleidsvelden in de opgave Erfgoed Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap (ERL).
- De Provincie financiert het Steunpunt Cultureel Erfgoed en de Monumentenwacht
- De provincie verleent incidentele subsidies ten behoeve van restauratie en herbestemming van rijksmonumenten, ruimtelijke kwaliteit en landschap.
- De provincie beheert het Cultuurfonds Monumenten Groningen waaruit leningen worden verstrekt aan gemeentelijke monumenten en karakteristieke panden.
- De provincie zet het provinciaal bouwheerschap in voor de versterking van de ruimtelijke kwaliteit.
- De Provincie heeft wettelijke taken op het terrein van de ruimtelijke ordening, erfgoed en interbestuurlijk toezicht.

Wettelijke taken

De Provincie heeft ook wettelijke taken voor het ruimtelijke domein, zoals de provinciale verordening (POV) en regelgeving op het gebied van archeologie. Tevens ziet de Provincie toe op het uitvoeren van taken door gemeenten die voortvloeien uit de Erfgoedwet en de BRO.

Het interbestuurlijk toezicht, het toezicht tussen gemeenten en Provincies, betekent dat de Provincie Groningen toezichthouder is voor ruimtelijke ordening, bouwen, milieu, huisvesting, monumenten, archieven (overheidsinformatie) en constructieve veiligheid van bouwwerken. Dit is vastgelegd in de Wet Revitalisering Generiek Toezicht (wet RGT).

Bevolkingskrimp

De gevolgen van de gaswinning en de voortdurende bevolkingskrimp staan hoog op de agenda van de Provincie Groningen. Daar waar beide onderwerpen samen optreden kunnen de effecten van bevingen de krimp versterken. Anderzijds kan krimp van invloed zijn op de wijze waarop je een gebied inricht voor de toekomst. Ook in de versterkingsopgave. Het is dan ook van belang om deze gelijktijdige ontwikkelingen (beleidsmatig) samen te bekijken.

Erfgoed Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap

De Provincie ziet het als een belangrijke opgave om de komende jaren de verbinding tussen erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap te versterken. Zij wil daarbij het bestaande erfgoed en landschap zoveel mogelijk behouden, maar ook nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen op een goede manier toevoegen aan het landschap met aandacht voor (landschaps-)architectuur en stedenbouw.

Landschaps- en erfgoedmonitor

De Provincie Groningen bewaakt de ruimtelijke kwaliteit, het gebouwd erfgoed en landschap op regionaal niveau, onder andere via de landschaps- en erfgoedmonitor. De Provincie stelt budget beschikbaar voor behoud en ontwikkeling en scheidt via de omgevingsvisie en verordening kaders voor derden.

Subsidie

Daarnaast subsidieert de Provincie het Steunpunt Cultureel Erfgoed Groningen, de Monumentenwacht en een aantal grote eigenaren van maatschappelijk erfgoed zoals de Stichting Oude Groninger Kerken. Daarnaast verleent de Provincie incidentele subsidies ten behoeve van restauratie en herbestemming van rijksmonumenten, ruimtelijke kwaliteit en landschap.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (OCW)

Wat doet de Rijksoverheid?

- RCE/OCW zorgt voor erfgoed van nationaal belang door wettelijke bescherming.
- RCE/OCW adviseert gemeenten over ingrijpende wijzigingen aan rijksmonumenten (Wabo).
- RCE/OCW verleent vergunning voor ingrepen ter plaatse van archeologische rijksmonumenten.
- RCE/OCW verleent subsidies voor onderhoud en herbestemming van rijksmonumenten.
- RCE/OCW ontwikkelt en verspreidt kennis voor erfgoedzorg in het aardbevingsgebied.
- OCW verzorgt via het Nationaal Restauratiefonds leenmogelijkheden voor woonhuismonumenten (RFH) en ook voor herbestemming en restauratie van niet-woonhuismonumenten (RFH-plus) in vorm van revolving funds.

Wettelijke taken

Het ministerie van OCW is verantwoordelijk voor een goed functionerend erfgoedbestel met de bijbehorende wettelijke taken, een financieel kader en een kennisfunctie. Voor rijksmonumenten omvat dit het aanwijzen (en eventueel afvoeren) van gebouwen in het monumentenregister, het adviseren over ingrijpende wijzigingen aan het monument en het verlenen van restauratie-, onderhouds- of herbestemmingsubsidies. Dit betreft zowel gebouwde als archeologische rijksmonumenten. Deze taken worden namens de minister OCW uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Advisering

De RCE is tevens kenniscentrum voor het Cultureel Erfgoed. De RCE draagt bij aan de opgave in de aardbevingsregio door advisering en kennisontwikkeling in te brengen. Meer specifiek is de RCE trekker van de ontwikkeling van een Afwegingskader. Dit kader kan een hulpmiddel zijn voor de versterking van gebouwd erfgoed om te komen tot een goede afweging tussen veiligheid, cultuurhistorische waarden en het gebruik. Hierbij staat veiligheid voorop. Voor de omgang met archeologische waarden in het aardbevingsgebied wordt een protocol voorbereid.

Nationaal Coördinator Groningen

Wat doet de NCG?

- De NCG voert de publieke regie op de aanpak van de schadeafhandeling en de versterkingsaanpak.
- De NCG ontwikkelt kennis en financiert onderzoek.
- De NCG denkt met andere partijen mee bij fondsvorming voor erfgoed.
- De NCG voert de regie op de totstandkoming van het erfgoedprogramma.
- De NCG betreft de Maatschappelijke en Bestuurlijke Stuurgroepen.

Bestuurlijke samenwerking

De NCG is op 1 juli 2015 ingesteld naar aanleiding van de aanvulling op het bestuurlijke akkoord 'Vertrouwen op herstel, herstel van vertrouwen'.⁵ De NCG is een samenwerking tussen twaalf Groninger gemeenten, de provincie Groningen en het Rijk. Een belangrijke taak van de NCG is het tot stand brengen van het meerjarenprogramma. Dat programma bevat maatregelen om de opgave op het gebied van schadeherstel en versterken te realiseren en in samenhang daarmee de leefbaarheid, duurzaamheid en economie van het gebied te bevorderen. De NCG heeft tot dusver twee meerjarenprogramma's uitgebracht, in 2015 en in 2016, waarin ook de missie, visie en doelen van de NCG zijn geformuleerd.

Regie op versterken en gebiedsgerichte aanpak

De NCG voert de publieke regie over het inspectieprogramma en de versterkingsaanpak, die zich richten op diverse sectoren in de Groningse samenleving: wonen, MKB, infrastructuur, agrarische sector, chemische industrie, onderwijs, zorg en erfgoed. De NCG voert deze regie mede uit door een gebiedsgerichte aanpak. Anders gezegd: de versterkingsopgave wordt per gebied integraal aangepakt.

Toezicht op schadeafhandeling

De NCG voert ook taken uit op het gebied van schadeafhandeling. De NCG bemiddelt bij complexe schadegevallen en heeft arbiters ingesteld.

⁵ Op 17 januari 2014 sluiten negen aardbevingsgemeenten, de provincie Groningen en het Rijk samen het akkoord 'Vertrouwen op herstel, Herstel van Vertrouwen' over de uitvoering van een programma met een samenhangend pakket aan maatregelen. Op 9 februari 2015 is hierop een aanvulling afgesproken.

Flankerend beleid

De NCG bevordert flankerend beleid op het gebied van energie(transitie), economie en arbeidsmarkt en leefbaarheid. De NCG ontwikkelt (financiële) instrumenten, faciliteert kennis en onderzoek en organiseert waar nodig aanvullende budgetten.

Erfgoed in het meerjarenprogramma

In de meerjarenprogramma's is ook de aanpak van de NCG op het gebied van erfgoed beschreven. Het mede tot stand brengen van dit erfgoedprogramma is daar een onderdeel van.

Partijen direct betrokken bij de uitvoering van het erfgoedprogramma

Eigenaren en bewoners of gebruikers

Ook al heeft erfgoed een gemeenschappelijk belang, een eigenaar heeft het laatste woord over wat er met zijn eigendom gebeurt. Dit betekent dat hij verantwoordelijk is en zorgt voor het onderhouden van zijn monumentaal bezit. En daarnaast dat hij meedenkt over en uiteindelijk goedkeuring geeft aan herstel- en versterkingsplannen. Maar ook dat hij meedenkt in koppelkansen, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid of toekomstbestendig wonen of bedrijfsvoeren.

In 2016 heeft een groep monumenteigenaren zich verenigd in de Vereniging voor Groninger Monument Eigenaren. Deze vereniging wil zich ontwikkelen tot gesprekspartner voor partijen die betrokken zijn bij het proces van schadeafhandeling en -preventie. Bovendien wil ze dienen als klankbord voor monumenteigenaren.

Steunpunt Cultureel Erfgoed Groningen

Het Steunpunt Cultureel Erfgoed ondersteunt de Groninger gemeenten bij de uitvoering en de ontwikkeling van hun erfgoedbeleid. Daarbij heeft het Steunpunt twee hoofdtaken: de platformfunctie en de facilitaire functie. De platformfunctie is voornamelijk gericht op het uitwisselen van informatie en initiatieven voor belanghebbende partijen, zoals de Provincie, de RCE, de gemeenten en het Erfgoedberaad Groningen.

Naast ondersteuning op het gebied van monumentenzorg kunnen gemeenten bij het Steunpunt terecht voor ondersteuning met betrekking tot cultuurhistorie in het algemeen en archeologie in het bijzonder.

Het Steunpunt ondersteunt ook eigenaren van monumenten bij financieringsmogelijkheden en herbestemming van monumentaal of karakteristiek bezit. Tevens kunnen bouwplannen tijdens het bouwplanoverleg met de specialisten van het Steunpunt of de secretaris van de gemeentelijke monumentencommissie worden voorbesproken.

Gemeenten kunnen daarnaast een aanvullend 'vliegende-keep'-contract afsluiten bij het Steunpunt om hen te ondersteunen in hun taken die gericht zijn op eigenaren. In Groningen is het Steunpunt bij Libau ondergebracht. Het wordt meegesubsidieerd door de provincie Groningen.

Centrum Veilig Wonen

Als vergunninghouder van het Groningenveld speelt de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM, is in 1947 opgericht door Shell en Esso) een belangrijke rol in de aardbevingsproblematiek. NAM is aansprakelijk voor de schade die ontstaat door bodembeweging als gevolg van de gaswinning. NAM heeft de afhandeling en uitvoering van schade en preventief versterken grotendeels belegd bij het Centrum Veilig Wonen (CVW). Momenteel wordt onder regie van de NCG gewerkt aan een nieuw schadeprotocol om te komen tot een meer onafhankelijke afhandeling van schade.

Het CVW heeft, onder regie van de NCG, tot taak het inspecteren en versterken van woningen en gebouwen (en zogenoemde PBRE's). Na een inspectie wordt berekend of een woning of gebouw moet worden versterkt. Wanneer dit het geval is, wordt berekend welke maatregelen daarvoor nodig zijn en wordt de woning of het gebouw versterkt. Dit geldt ook voor gebouwd erfgoed. De volgorde van het inspecteren en het versterken van woningen en gebouwen wordt bepaald door de NCG.

2 Uitwerking doelen Gronings erfgoed

DOEL A: Het behouden en doorontwikkelen van Gronings erfgoed, landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit en gebiedsidentiteit

Het Gronings erfgoed omvat alle materiële en immateriële zaken waar cultuurhistorische waarde aan wordt toegekend. De erfgoedverzameling bestaat uit objecten (bouwwerken: gebouwen, bruggen, sluiscomplexen etc.) en gebieden die uiting geven aan de ontwikkelingsgeschiedenis van de provincie. Daarom is het belangrijk dat we als gemeenschap voor ze zorgen en ze doorgeven aan volgende generaties.

Hoe we met ons erfgoed omgaan is een collectieve verantwoordelijkheid, maar het is ook een individuele verantwoordelijkheid van de (particuliere) eigenaar van dit Gronings erfgoed. De belangen van de gemeenschap en de eigenaar liggen niet altijd in elkaars verlengde. Ze vragen dan ook om een zorgvuldige dialoog en afweging bij de ontwikkeling van dit erfgoed. Niet alleen omdat de wensen van de gebruikers veranderen, maar ook omdat grootschalige ingrepen als gevolg van de bodembeweging om deze afweging vragen. Het Gronings erfgoed verdient toekomstperspectief.

Erfgoed is anno 2017 een breed begrip. Van ‘alleen monumenten’ heeft de term erfgoed zich uitgebreid tot ‘gebiedsgerichte identiteit’. Die identiteit is te vinden in de samenhang van objecten, het landschap en in de structureren die uiting geven aan de ontwikkeling van een gebied, in dit geval de provincie Groningen. Dit wordt duidelijk in de verbreding van de zaken waar we cultuurhistorische waarde aan toekennen, maar ook hoe we met de borging ervan omgaan. Het werken aan een integrale afweging bij de transformatie van objecten en gebieden, waarbij cultuurhistorie één van de wegingsfactoren is, is een belangrijk onderdeel van de aankomende Omgevingswet.

Hoe gaan we dit doen?

2.1 Door het culturele erfgoed te borgen

In de borging van het culturele erfgoed ligt een grote opgave bij de gemeenten. Door het cultuurhistorische erfgoed formeel te borgen in de verschillende gemeentelijke instrumenten, is het voor iedereen duidelijk wat van lokaal gemeenschappelijk belang is. Daar waar cultuurhistorie juridisch geborgd is, kan het ook daadwerkelijk deel uit maken van de belangenafweging. Nu de borging van veiligheid het uitgangspunt is, is het nóg belangrijker om de cultuurhistorische waarden te duiden en goed vast te leggen. De verschillende overheden kunnen dit vanuit hun wettelijke bevoegdheden doen. De gemeenten doen dit bijvoorbeeld in de planologische context van het

bestemmings- omgevingsplan. Momenteel wordt het lokale culturele erfgoed in beeld gebracht door inventarisaties. Na gemeentelijke besluitvorming wordt aan (een deel van) deze gebouwen de status van gemeentelijk monument, karakteristiek of beeldbepalende pand toegekend. De NCG heeft per gemeente in het belevingsgebied vouchers beschikbaar gesteld voor deze inventarisaties.

Actie:	Borgen gemeentelijk erfgoed (wettelijk en planologisch)
Trekker:	Gemeenten
Kosten:	€ 15.000 per gemeente door financiering NCG (éénmalig in 2016), in totaal € 180.000
Planning:	2017 - 2018

De Provincie Groningen heeft in de Provinciale Omgevingsverordening maatregelen opgenomen om de cultuurhistorie in Groningen te beschermen. Een van deze maatregelen is dat gemeenten gevraagd wordt de cultuurhistorie vast te leggen in bestemmingsplannen. Ook is opgenomen dat karakteristieke panden niet zonder meer gesloopt kunnen worden zonder een zorgvuldige afweging.

De Provincie Groningen heeft samen met alle Groninger gemeenten en belanghebbenden het Programma Erfgoed, Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap opgesteld. Inzet van dit gezamenlijke programma: het nalaten van een mooi, herkenbaar en beheersbaar ‘thuis’ voor ons nageslacht. Dat betekent dat de identiteit van het gebied bewaard blijft, deze wordt hersteld waar nodig en verder wordt ontwikkeld. Ook door nieuwe kwaliteit toe te voegen. De Provincie Groningen wil dat de provincie aantrekkelijk blijft voor haar inwoners en bezoekers. Dit programma is echter niet specifiek gericht op het aardbevingsgebied of de versterkingsopgave.

2.2 Door de ruimtelijke samenhang te borgen

Monumenten en karakteristieke panden staan niet op zichzelf. Ze zijn onderdeel van bebouwingsstructuren, landschappelijke en infrastructurele gebiedskenmerken. Door nieuwe ontwikkelingen gebiedsgericht te benaderen, kunnen de bestaande samenhangende kwaliteiten (waaronder landschap en erfgoed) van een gebied uitgangspunt bij ontwikkelingen worden. Daarvoor moeten deze ruimtelijke cultuurhistorische kwaliteiten geduid worden. Dan kunnen ze meegewogen worden en volwaardig deel uitmaken van het nieuwe ‘hoofdstuk’ in de ontwikkeling van een gebied. Het opstellen en vastleggen van een heldere ruimtelijke context kan als basis dienen voor de inventarisatie van karakteristieke panden. Ook is die context bruikbaar voor vele andere beleidsmatige vraagstukken en ontwikkelingen met betrekking tot de ruimtelijk ordening. Bijvoorbeeld om

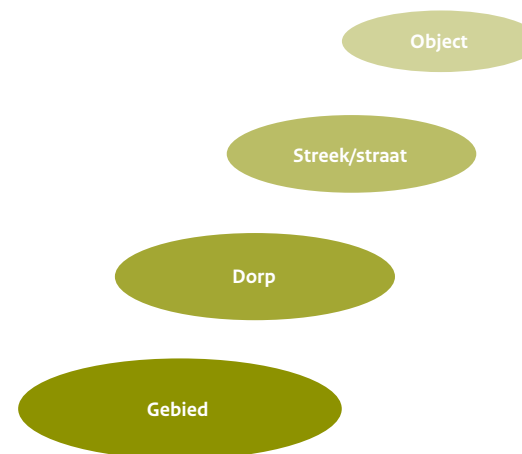

ongewenste 'gaten' in de structuren te voorkomen en te sturen op behoud van de karakteristieke samenhang en streekeigen identiteit van een plek of gebied. Maar ook als gesloopte gebouwen worden vervangen door nieuwbouw, is het van belang kaders te scheppen voor de gewenste karakteristieken en kwaliteit van het ontwerp. Hiervoor zijn de gemeentelijke welstandsnota's het toetsingskader. Het is aannemelijk dat de huidige welstandsnota's vanwege de gaswinning aangepast of aangevuld moeten worden. Vanwege de mogelijk grotere schaal van de transformaties dan gebruikelijk, is het nog belangrijker te sturen op kwaliteit van de herbouw.

Ruimtelijke onderleggers

De uitvoering van de versterkingsopgave is gebaseerd op gebiedsvisies die door gemeenten worden opgesteld. Ruimtelijke kwaliteitsonderleggers, zoals eerder beschreven, vormen de basis voor deze visies. De gebiedsvisies zouden het instrument moeten zijn, waarin de versterkingsopgave wordt gerelateerd aan andere ruimtelijke ontwikkelingen, zoals demografische ontwikkelingen en verduurzaming. Door met een integrale ruimtelijke visie van gemeente en Provincie te werken, gebaseerd op een ruimtelijke onderlegger waarin kwaliteiten van het gebied zijn geduid, kan de versterkingsopgave bijdragen aan de versterking van de ruimtelijke kwaliteit.

Actie:	Borgen samenhang gebied met ruimtelijke onderlegger
Trekker:	Gemeenten
Kosten:	€ 10.000 per gemeente d.m.v. financiering NCG, eenmalig in 2017, in totaal € 120.000. Subsidie Provincie Groningen (indicatief 30% met max. van € 10.000).
Planning:	2017-2018

2.3 Door dezelfde definities voor erfgoed te hanteren

In onze opgave om het Gronings erfgoed op verantwoorde wijze in stand te houden tijdens de schadeherstel- en versterkingsmaatregelen, is het essentieel dat we dezelfde 'taal' spreken. Ook is het belangrijk dat we als betrokken partijen weten welk type erfgoed wordt bedoeld én dat we van elkaar weten hoe we er vervolgens mee omgaan. Daar horen eenduidige definities van erfgoed bij en heldere kaders. Kaders die aangeven wélke waarden met wélk gewicht worden meegewogen in de besluitvorming.

De afweging over de versterking van het monumentaal en/of planologisch erfgoed in het kader van veiligheid moet goed gemaakt worden. Daarvoor is het belangrijk dat we ons bewust zijn van de specifieke te beschermen erfgoedwaarden. Hoe en welke waarden beschermd zijn, verschilt per type erfgoed.

Gebouwd erfgoed (Erfgoedwet)

- **Rijksmonumenten:** Gebouwen (en andere bouwwerken) van nationaal belang die zijn ingeschreven in het rijksmonumentenregister. De waarden worden omschreven in een redengevende omschrijving. In principe is het gehele pand beschermd.
- **Provinciale monumenten:** Gebouwen (en andere bouwwerken) van regionaal belang die zijn aangewezen via een provinciale erfgoedverordening. In principe is het gehele pand beschermd.
- **Gemeentelijke monumenten:** Gebouwen (en andere bouwwerken) van lokaal belang die zijn aangewezen via een gemeentelijke erfgoedverordening. De waarden worden omschreven in een redengevende omschrijving. In principe is het gehele pand beschermd.

Gebouwd erfgoed (Planologische borging)

- **Karakteristieke panden:** Gebouwen van lokale cultuurhistorische waarde die op grond van hun karakteristieke hoofdvorm, typologie, architectuur, landschappelijke en/of stedenbouwkundige situering, gaafheid of zeldzaamheid bijdragen aan de identiteit van de omgeving. Alleen de buitenkant is beschermd.
- **Beeldbepalende panden:** Gebouwen van lokale ruimtelijke waarde die op grond van hun hoofdvorm, landschappelijke en/of stedenbouwkundige situering bijdragen aan de identiteit van de omgeving. De hoofdmassa en positionering op het erf is beschermd.

Gebieden met cultuurhistorische waarde (Wettelijke en/of planologische borging)

- **Beschermde stads- en dorpsgezichten:** Een gebied van nationaal belang in een stad of dorp met een bijzonder cultuurhistorisch karakter vanwege de historische samenhang. De structuur is beschermd, de gebouwen in principe niet (tenzij in ander regime objectgericht beschermd).
- **Cultuurhistorisch waardevolle gebieden:** Een gebied van lokaal belang in een stad of dorp met een bijzonder cultuurhistorisch karakter vanwege de historische samenhang. De structuur is beschermd, de gebouwen in principe niet (tenzij in ander regime objectgericht beschermd).

Gebouwd erfgoed:

Monumenten (rijks-, provinciaal of gemeentelijk beschermd)

- De gebouwen (en andere bouwwerken) zijn wettelijk beschermd, hierdoor is bepaald dat de monumentwaarden leidend zijn in de afweging. Het collectieve belang staat boven het particuliere belang.
- Status is gericht op behoud van de monumentale waarden. Het erfgoedbelang staat in principe boven de andere belangen.
- Hoog detailniveau van de te beschermen waarden (bijv. bouwhistorische onderdelen, dakpannen, voegwerk, kleurstelling, detaillering kozijnen etc.).
- Ook het interieur kan onder de bescherming vallen.
- Sloop is in principe geen optie vanwege de wettelijke bescherming van de erfgoedwaarden. In een goede afweging met veiligheid en de gebruikswaarde wordt naar een passende oplossing gezocht.

Karakteristieke panden (gemeentelijk beschermd)

- De gebouwen (en andere bouwwerken) zijn planologisch beschermd binnen het ruimtelijke regime van de gemeente. De vastgestelde karakteristieke of cultuurhistorische waarden worden meegewogen in de ruimtelijke belangenafweging.
- Status is gericht op behoud van de karakteristieke, ruimtelijk relevante waarden. 'Ruimtelijk relevant' wil zeggen: relevant voor de ruimtelijke identiteit van het gebied én de karakteristieken van de architectonische typologie of het ontwerp.
- Minder hoog detailniveau van de te beschermen waarden.
- Het interieur valt niet onder de bescherming.
- Sloop/nieuwbouw is bij versterking pas één van de opties als de kosten van versterking hoger zijn dan 150% van de totale nieuwbouwkosten van het pand.

Beeldbepalende panden (gemeentelijk beschermd)

- De vorm en positie van de gebouwen zijn planologisch beschermd binnen het ruimtelijke regime van de gemeente.
- Status is gericht op behoud van de ruimtelijk relevante waarden. 'Ruimtelijk relevant' wil zeggen: relevant voor de ruimtelijke identiteit van het gebied.
- Geen detailniveau van de te beschermen waarden, bescherming geldt voor de vorm, massa en positie van de bebouwing.
- De bebouwing zelf valt niet onder de bescherming.
- Voor sloop van een bouwwerk en andere grote ingrepen die zichtbaar zijn vanaf de openbare weg is een omgevingsvergunning nodig.
- Sloop/nieuwbouw is bij versterking pas één van de opties als de kosten van versterking hoger zijn dan 100% van de totale nieuwbouwkosten van het pand.

Gebieden met cultuurhistorische waarde:

Beschermde stads- en dorpsgezichten (rijks en gemeentelijk beschermd)

- De ruimtelijke samenhang van de historische dorps- en of wijkstructuur is wettelijk beschermd en geborgd in het planologische regime van de gemeente.
- De gebouwen zijn niet beschermd tenzij als monument of karakteristiek pand aangewezen.
- Status is gericht op behoud van de ruimtelijk relevante kenmerken van de historische structuur.
- Voor sloop van een bouwwerk en andere grote ingrepen die zichtbaar zijn vanaf de openbare weg is een omgevingsvergunning nodig.
- Sloop/nieuwbouw is bij versterking pas één van de opties als de kosten van versterking hoger zijn dan 100% van de totale nieuwbouwkosten van het pand.

Cultuurhistorische waardevolle gebieden (gemeentelijk beschermd)

- De ruimtelijke samenhang van de historische dorps- en of wijkstructuur is beschermd via het planologische regime van de gemeente.
- De gebouwen zijn niet beschermd tenzij ze als monument of karakteristiek pand zijn aangewezen.
- Status is gericht op behoud van de ruimtelijk relevante kenmerken van de historische structuur.
- Voor sloop van een bouwwerk en andere grote ingrepen die zichtbaar zijn vanaf de openbare weg is een omgevingsvergunning nodig.
- Sloop/nieuwbouw is bij versterking pas één van de opties als de kosten van versterking hoger zijn dan 100% van de totale nieuwbouwkosten van het pand.

Voorbeeld Rijksmonument – Ewsum, Middelstum

Voorbeeld karakteristiek pand – Boerderij, Overschild

Voorbeeld gemeentelijk monument – Woonhuizen, Hoogezand

Voorbeeld beeldbepalend pand – Woonhuis, Noordbroek

2.4 Door het erfgoed te monitoren

Voor het uitvoeren van het erfgoedprogramma hebben we data nodig om essentiële vragen over erfgoed te beantwoorden. Waar hebben we het over? Weten we welk (soort) erfgoed er aanwezig is en welke wettelijke status het heeft? In welke (onderhouds)staat bevindt het zich? Vervolg vragen zijn: hoeveel is er beschadigd, wat moet worden versterkt? De dataverzameling is in ontwikkeling.

Ook wordt er gewerkt aan het combineren van data in GIS om de aantallen en de locaties te kunnen analyseren.

Data verzamelen Gronings erfgoed

De Erfgoedbalans 2017, die op 9 februari 2017 door de minister van OCW naar de Tweede Kamer is gestuurd, geeft – op basis van gegevens uit de Erfgoedmonitor van de RCE – inzicht in de staat van het Nederlands erfgoed. Van de in totaal 61.959 rijksmonumenten die in 2016 geregistreerd waren (58,4% hiervan betreft woonhuizen), stonden er 2.557 in de provincie Groningen. Volgens de Erfgoedbalans staan deze monumenten er – zeker in vergelijking met het buitenland – goed bij. De Erfgoedbalans rapporteert ook over het aardbevingsgebied en meldt dat op basis van gegevens van NAM in de periode 2011-2015 voor 804 rijksmonumentadressen een of meer schades zijn gemeld. Het afstemmen van de bestaande erfgoed-databestanden en het bijhouden van nieuw aangewezen Gronings erfgoed vraagt om een inspanning. Hoe accurater de data, hoe beter geanticipeerd kan worden op de borging van het erfgoed in de gebiedsgerichte versterkingsopgave.

Rijksmonumenten in de G12⁶: 1.439 gebouwen en/of complexen

Binnen de contouren (KNMI-kaart okt. 2015) zijn dit:

Buiten PGA 0,1 = 856 rijksmonumenten

Binnen PGA 0,1 = 243 rijksmonumenten

Binnen PGA 0,2 = 239 rijksmonumenten

Binnen PGA 0,3 = 101 rijksmonumenten

Gemeentelijke monumenten in de G12: 876 gebouwen en/of complexen⁷

Gemeente Groningen	776	88,6%
Gemeente Slochteren ⁷	2	0,2%
Gemeente Winsum	1	0,1%
Gemeente Appingedam	15	1,7%
Gemeente Eemsum	2	0,2%
Gemeente Hoogezand Sappemeer	80	9,1%
Totaal	876	100%

⁶ G12 zijn de twaalf samenwerkende gemeenten in het aardbevingsgebied.

⁷ De colleges van de nieuwe Gemeente Midden-Groningen (Slochteren, Menterwolde en Hoogezand-Sappemeer) hebben een besluit genomen om begin 2018 ca. 150 nieuwe gemeentelijke monumenten aan te wijzen.

De gemeenten Bedum, Delfzijl, Loppersum, De Marne, Menterwolde en Ten Boer hebben geen gemeentelijke monumenten.

De Provinciale Erfgoedmonitor

Voordat bepaald kan wat er nodig is voor behoud en (her)ontwikkeling van ons erfgoed, moeten we eerst in beeld hebben wat ons erfgoed is en in welke staat het verkeert. Met de erfgoedmonitor kunnen we op structurele wijze het gebouwd erfgoed – in zijn context – in kaart brengen, de staat van onderhoud van dit erfgoed bepalen (nulmeting) en dit vervolgens monitoren. De monitor vormt de basis voor beleidsmatige keuzes.

De monitor wordt door de Provincie Groningen voor de gehele provincie Groningen ontwikkeld. De Provincie start de uitrol van de erfgoedmonitor met de gemeenten die het verst zijn met de inventarisatie van het gebouwd erfgoed. Behalve rijksmonumenten betreft het de gemeentelijke monumenten, karakteristieke panden en beeldbepalende panden. Naast de gegevens van de RCE, gemeenten en provincie is uniforme data nodig uit externe bronnen, waaronder het Centrum Veilig Wonen. Eind 2018 moet de erfgoedmonitor voor 90% gevuld zijn. Uiteindelijk is een fysieke of digitale beoordeling van de staat van het onderhoud mogelijk met 98% dekking (uiterlijk eind 2019). Gestreefd wordt naar 100%.

Een bijkomend aspect bij de totstandkoming van de Erfgoedmonitor is de complexiteit van het uitwisselen van beaalde data. Door de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) zijn niet alle gegevens zonder meer beschikbaar. Er moet een wettelijke basis zijn waarop (een deel van) de gegevens gedeeld mogen worden met de betreffende overheid.

Hiervoor worden juridische stappen gezet om te komen tot een protocol voor data-uitwisseling voor deze specifieke opdracht.

De monitor bestaat uit een aantal onderdelen:

1. Een gestructureerde en ook toekomstig ontsluitbare database op beleidsniveau met relevante informatie over objecten in hun ruimtelijke en landschappelijke context door plaatsing van objecten in een kaart.
2. Een periodiek overzicht (raming) van de onderhoudsbehoefte.
3. Een toegankelijke, gebruiksvriendelijke digitale omgeving die de informatiebehoefte bedient.
4. Een werkproces voor structurele en periodieke actualisatie van de erfgoedmonitor.

Actie:	Instellen erfgoedmonitor
Trekker:	Provincie Groningen
Kosten:	€ 600.000 (€ 150.000/jr. gedurende 4 jaar) financiering Provincie € 59.500 éénmalige bijdrage RCE
Planning:	2016-2019

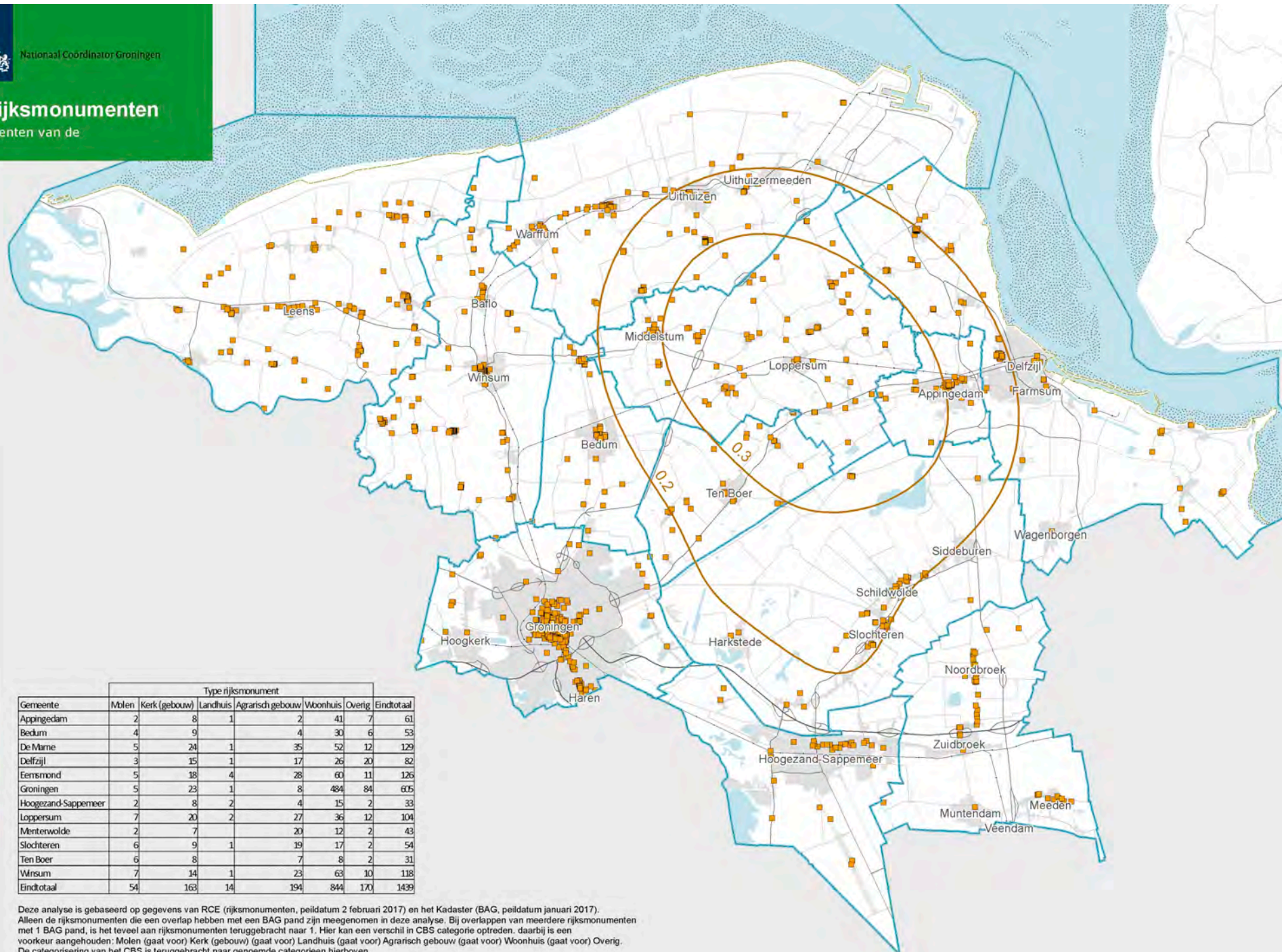
Voorbeeld overzicht:

Gebouwd Erfgoed Groningen	RM (tot 1965)	PM	GM	RM BDG/ BSG	GM SG-DG	CH-waardevol (behoud buitenkant)			Ruimtelijk waardevol (behoud samenhang)		
	v. 20.07.2017 Monumentenwet Erfgoedverordening Monumentencommissie					Omgevingswet Planologisch regime Welstand planologisch verankerd			Omgevingswet Planologisch regime Welstand planologisch verankerd		
12 gemeenten - aardbeviingsgebied	1439	0	876	31	0	Karakteristieke gebouwen. Gebouwen die kunnen worden beschouwd als een onderdeel van het culturele erfgoed vanwege hun cultuurhistorische waarde, arch- en/of kunsthistorische waarde, situationele of ensemble waarde, gaafheid en/of herkenbaarheid of zeldzaamheid.	ca. 10.000-15.000 beeldbepalende én karakteristieke panden (schatting MJP)	"Karakteristiek pand" in het omgevingsplan	Beeldbepalende panden. Gebouwen die op grond van hun ruimtelijke relevantie kenmerken bijdragen aan de visuele belevingswaarde van het landschap.	ca. 10.000-15.000 beeldbepalende én karakteristieke panden (schatting)	"Beeldbepalend pand" in het omgevingsplan
Groningen	634	0	776	8	0	Beeldbepalende panden (tot 1968)	2795	nee	Karakteristieke panden Buitengebied	75	ja, in Bestemmingsplan Buitengebied
			incl. 215 (GM-light)								
G11	1253	0	100	23	0		ca. 5.500 karakteristieke panden (schatting Provincie - ca. 500 per gemeente)				
Loppersum	181	0	0	5	0	Beeldbepalende panden (tot 1950). Architectonisch dusdanig kenmerkend of bijzonder, dat het van belang is om het pand in stand te houden inclusief alle bijbehorende kenmerken, zoals gevelindeling, kleur- en materiaalgebruik.	50	nee	Structuurbepalende bebouwing (tot 1950). Hoofdvorm nog gaaf en vertegenwoordigen in hun silhouet een waarde voor het dorps- of landschapsbeeld.	90	nee
						Identiteit bepalende panden (tot 1950). Panden die door hun ligging en hun verschijningsvorm dusdanig bijzonder zijn dat ze de identiteit van een dorp of plek bepalen.	330	ja, als "Karakteristiek pand" in het omgevingsplan	Karakteristieke gebieden		ja, omgevingsvergunning nodig voor panden die in zo'n gebied liggen: "geen gat zonder plan"
Eemmond	184	0	2	2	0	Beeldbepalende panden	46		Structuurbepalende panden	34	
						Beeldbepalend pand en waardevol erf	25		Structuurbepalend pand en waardevol erf	3	
						Beeldbepalend in kernen	115		Structuurbepalend in kernen	84	
						Inventarisatie totaal	543				

Erfgoed: overzicht rijksmonumenten

Rijksmonumenten in 12 gemeenten van de provincie Groningen

■ Rijksmonumenten (pd 02-02-2017)

Overig

— PGA contour (% , okt 2015)

□ Gemeentegrens

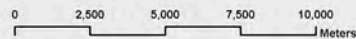
-A3- schaal 1:180,000

kaartnummer 20170405LDJ003

datum 30-4-2017

Gemeente	Type rijksmonument						Eindtotaal
	Molen	Kerk (gebouw)	Landhuis	Agrarisch gebouw	Woonhuis	Overig	
Appingedam	2	8	1	2	41	7	61
Bedum	4	9		4	30	6	53
De Marne	5	24	1	35	52	12	129
Delfzijl	3	15	1	17	26	20	82
Eensmond	5	18	4	28	60	11	126
Groningen	5	23	1	8	484	84	605
Hoogezand-Sappemeer	2	8	2	4	15	2	33
Loppersum	7	20	2	27	36	12	104
Menterwolde	2	7		20	12	2	43
Slochteren	6	9	1	19	17	2	54
Ten Boer	6	8		7	8	2	31
Winsum	7	14	1	23	63	10	118
Eindtotaal	54	163	14	194	844	170	1439

Deze analyse is gebaseerd op gegevens van RCE (rijksmonumenten, peildatum 2 februari 2017) en het Kadaster (BAG, peildatum januari 2017). Alleen de rijksmonumenten die een overlap hebben met een BAG pand zijn meegenomen in deze analyse. Bij overlappen van meerdere rijksmonumenten met 1 BAG pand, is het teveel aan rijksmonumenten teruggebracht naar 1. Hier kan een verschil in CBS categorie optreden, daarbij is een voorkeur aangehouden: Molen (gaat voor) Kerk (gebouw) (gaat voor) Landhuis (gaat voor) Agrarisch gebouw (gaat voor) Woonhuis (gaat voor) Overig. De categorisering van het CBS is teruggebracht naar genoemde categorieën hierboven.

Overzicht rijksmonumenten binnen de 0,1 en 0,2 pgd (NCG, d.d. Mei 2017)

Doel B. Optimale balans tussen veiligheid, schadeherstel en versterking en behoud Gronings erfgoed in zijn ruimtelijke context

De schade aan gebouwen door bodembeweging in de provincie Groningen heeft soms een grote impact op de levens van de Groningers. Het gaat immers om hun (t)huis, hun bezit en hun veiligheid. Bij gebouwen met een status als monument of karakteristiek pand komt daar nog iets bij: het behoud van het culturele erfgoed voor de gemeenschap.

Het schadeherstel van monumenten vraagt om speciale expertise. Bovendien is er extra wet- en regelgeving om rekening mee te houden. Dit alles maakt de opgave met betrekking tot het culturele erfgoed complex.

Het doel dat we voor ogen hebben is:

- dat schade aan monumenten door bodembeweging duurzaam wordt hersteld met respect voor de monumentale waarde;
- dat deskundigheid en kwaliteit bij schadeafhandeling zijn geborgd;
- dat er zo min mogelijk schade kan ontstaan door bodembeweging.

2.5 Erfgoed en schadeherstel

Het voorkomen van schade

Op basis van de ervaringen van een aantal grotere monumenteigenaren en deskundigen is het beeld ontstaan dat een constructief slecht onderhouden monument sneller verouderd. Hierdoor kunnen storingen in het functioneren van de constructie ontstaan en wordt het gebouw vatbaarder voor bodembeweging. Goed onderhoud of het naar voren halen van onderhoud zou een eerste stap kunnen zijn in schadepreventie.

In verband met de verwachte kwetsbaarheid van slecht onderhouden monumenten is een eerste inventarisatie gemaakt. Die biedt inzicht in wat er nodig is om de onderhoudscyclus van 15 jaar bij een monument naar voren te halen.

Budgetraming onderhoudsbehoefte rijksmonumenten

In opdracht van de NCG is de onderhoudsbehoefte van rijksmonumenten in het aardbevingsgebied onderzocht. Dit onderzoek is als primaire inventarisatie gericht op de kosten van planmatig, uitgesteld en achterstallig onderhoud bij de rijksmonumenten binnen de 0,2 PGA-contour. De vraag van het onderzoek was: welke investering is nodig om het monument in 'zijn kracht zetten'? Het onderzoek is modelmatig uitgevoerd (fase 1). Uit deze eerste inventarisatie blijkt dat er nog een te beperkt zicht is om steekhoudende conclusies te trekken.

De inventarisatie zal daarom uitgebreid en afgerond moeten worden in een fase 2. De conclusies uit deze vervolgfase zullen als basis dienen voor verdere besluitvorming. NCG en de Provincie zullen de validatie van de gegevens verder voortzetten en aanvullen met uitkomsten van de Erfgoedmonitor.

Actie:	Onderzoek data voor budgetraming
Trekker:	NCG
Kosten:	€ 25.000 (Fase 1) en € 15.000 (Fase 2)
Planning:	Fase 1, juni 2017 en Fase 2, september 2017

Het schadeprotocol

NCG werkt samen met de maatschappelijke stuurgroep (Groninger Bodem Beweging en Gasberaad) en de bestuurlijke stuurgroep (twaalf gemeenten, Provincie en Rijk) aan een nieuw en onafhankelijke schadeprotocol.

Kwaliteitsborging schade-experts

Het vakgebied 'Erfgoed' is gericht op respectvol behoud, renovatie en ontwikkeling van gebouwen met cultuurhistorische waarde. Het geborgde erfgoed zal in de schade-afhandeling op een passende wijze behandeld worden. Experts die met erfgoed werken, moeten deskundig zijn op bouwhistorisch en/of cultuurhistorisch vlak. Ook voor de benodigde rapportages worden minimale kwaliteitseisen

opgesteld. De NCG ontwikkelt een overzicht van kwaliteitscriteria waaraan schade-experts, architecten, erfgoeddeskundigen en aannemers minimaal moeten voldoen om aan de schadeopgave te mogen bijdragen.

2.6 Erfgoed en de versterkingsopgave

Het meerjarenprogramma 2017-2021 van de NCG bevat de kaders voor de aanpak van de versterkingsopgave in het aardbevingsgebied. De NCG voert regie op het versterkingsprogramma dat wordt uitgevoerd om – door preventief versterken van constructies – de veiligheid in het aardbevingsgebied op peil te brengen.

I&E

In 2016 is NCG gestart met het inspectieprogramma om de versterkingsopgave in beeld te brengen. Hiertoe zijn, in het hart van het bevingsgebied, 1.450 niet-monumentale⁸ gebouwen geïnspecteerd. De inspecties werden gevolgd door engineering, waarbij werd doorgerekend tot de veiligheidsnorm. Uitkomst: deze gebouwen moeten allemaal versterkt worden om op een gelijk veiligheidsniveau te komen als dat van gebouwen in de rest van Nederland.

Gebiedsgerichte aanpak

De gebiedsgerichte aanpak via de versterkingspunten startte in de eerste ronde in de met voorrang aangewezen gebieden: Loppersum, 't Zandt, Ten Post, Overschild en Appingedam (Opwierde Zuid). In de tweede helft van 2017 wordt de tweede ronde van deze gebiedsgerichte aanpak ingevuld. Hierin zitten ook erfgoedpanden (monumenten, karakteristieke en beeldbepalende panden). Die doen mee in de gebiedsgerichte aanpak en worden gelijktijdig met andere (buur)panden in het proces meegenomen.

Het doel dat we voor ogen hebben is:

- dat versterking als gevolg van de bodembeweging aan monumenten wordt uitgevoerd met respect voor de monumentale waarde;
- dat de bewoners/eigenaren met een versterkingsopgave met vragen over regelgeving, kaders en waarden van het monumentale pand terecht kunnen bij het Erfgoedloket;
- dat gemeenten over een versterkingsopgave bij een erfgoedpand advies⁹ kunnen inwinnen bij het Erfgoedadviesteam;
- dat deskundigheid en kwaliteit bij de versterkingsaanpak- en uitvoering is geborgd;
- dat er zo min mogelijk (vervolg-)schade kan ontstaan door bodembeweging.

Begeleiding eigenaar

Bij de versterking staat de eigenaar/gebruiker centraal. Het versterkingstraject is voor de meeste eigenaren ingewikkeld, tijdrovend en onbekend. Daarom krijgt de eigenaar voor dit traject vanuit de versterkingspunten van de NCG een bewonersbegeleider aangewezen die samen met de eigenaar optrekt. Dit gebeurt ook voor de eigenaar met een erfgoedpand. Onder regie van de NCG wordt de eigenaar begeleid door een casemanager van CVW bij de ontwikkeling van het versterkingsplan en alle stappen en afwegingen die daarbij horen. De casemanager organiseert de inzet van een deskundige constructeur, restauratie-architect en/of bouw- of cultuurhistoricus. De bewoners-begeleider en de casemanager ontzorgen de bewoner/eigenaar en zorgen ervoor dat diens wensen waar mogelijk in het versterkingsplan worden verwerkt. Voor erfgoedpanden gebeurt dit met inachtneming van de kaders voor instandhouding van de erfgoedwaarden.

Maar ook de verduurzaming van het pand wordt meegenomen. Daarbij wordt de eigenaar/gebruiker gewezen op mogelijke koppelkansen, zoals het combineren van verduurzaming met het oplossen van achterstallig onderhoud. Bij ingewikkelde opgaven kan het Erfgoedadviesteam door de gemeente of de NCG worden ingezet.

Erfgoedloket en Erfgoedadviesteam

In het Meerjarenprogramma 2017-2021 van de NCG is afgesproken dat er in 2017 een Erfgoedloket komt om eigenaren en bewoners van rijks- en gemeentelijke monumenten in de aardbevingsregio te ondersteunen. Het loket is bedoeld als steunpunt voor monumenteneigenaren die vanwege de aardbevingen hun pand willen herstellen of versterken. Eigenaren van karakteristieke panden worden geïnformeerd over de gemeentelijke kaders. Voor complexe vraagstukken wordt een deskundig Erfgoedadviesteam beschikbaar gesteld. Een eerste opdracht van het Erfgoedloket is het vertalen van het erfgoedprogramma naar een handreiking voor eigenaren/gebruikers van gebouwd erfgoed.

Actie:	Instellen en uitvoeren Erfgoedloket en Erfgoedadviesteam
Trekker:	Provincie
Kosten:	€ 220.000 per jaar (gefinancierd door NCG)
Planning:	2017 - medio 2020

Actie:	Opstellen handreiking eigenaren van gebouwd erfgoed
Trekker:	Erfgoedloket i.s.m. NCG
Kosten:	€ 15.000 (gefinancierd door NCG)
Planning:	Eind 2017 - begin 2018

⁸ De pilots met 3 rijksmonumenten (kerk, pastorie en molen in Overschild) zijn nog in uitvoering.

⁹ Voor rijks- en gemeentelijke monumenten kosteloos en voor karakteristieke panden tegen betaling.

Normstelling, kennis, onderzoek en techniek

In het aardbevingsgebied staan monumenten met verschillende verblijfsfuncties. Voor een groot deel zijn dat monumentale huizen waarin gewoond wordt. In februari 2015 heeft een commissie van deskundigen (de NEN-commissie) voor de versterkingsopgave een ontwerprichtlijn opgesteld: de Nationale Praktijk Richtlijn (NPR 9998:2015) aardbevingen. De NCG, de betrokken gemeenten en de Provincie gebruiken deze versie van de NPR sinds 1 januari 2016 als beleidslijn voor het toetsen van de sterkte van de bestaande gebouwen. Bij de versterkingsopgave wordt dan ook gerekend op basis van de NPR¹⁰. Deze NPR geldt ook erfgoedpanden. Met het versterken van monumenten is in Nederland tot nu toe weinig ervaring opgedaan.

De NPR is gericht op de basisveiligheid van bewoners en gebruikers van een gebouw. Deze NPR borgt de persoonlijke veiligheid en is erop gericht dat een gebouw bij een aardbeving niet direct instort en dat mensen tijdig kunnen vluchten. Er kan daarbij echter wel (ernstige) schade aan het gebouw ontstaan. Ook bij monumenten moet persoonlijke veiligheid van de eigenaar/ bewoner-gebruiker worden gegarandeerd. Dit moet samengaan met het behoud van het monument.

Binnen het versterkingsprogramma worden gebouwen, en ook monumenten, die zijn geborgd op grond van de Erfgoedwet, binnen de 0,04 pga tot een niveau van 10-5 conform NPR 9998:2015 versterkt. Waar dit strijdigheid oplevert met de monumentale waarde, wordt eerst gekeken of er alternatieve maatregelen mogelijk zijn die hetzelfde veiligheidsniveau opleveren. Zo ja: dan wordt gekeken welke gelijkwaardige oplossingen op grond van de bouwregelgeving mogelijk zijn. Dit geldt ook voor eventuele maatregelen die een niveau opleveren waarbij ook eventuele vervolgschade wordt voorkomen.

Vervolgens wordt gekeken of er verblijfs- of gebruiksbeperkingen mogelijk zijn. Dit is alleen mogelijk bij gebouwen met een samenkomstfunctie, zoals kerken/horeca. Het geldt niet voor woningen of andere gebouwen waar wordt geslapen. Veelal gebeurt dit al bij monumenten wat betreft brandveiligheidsvoorschriften.

De NCG vraagt aan de NEN-commissie bijzondere aandacht te besteden aan de toepassing van de NPR bij monumenten. Doel is om tot een inhoudelijk, uitgewerkte beleidslijn te komen voor de versterking van rijks- en gemeentelijke monumenten. Voor het bundelen van kennis en ervaringen kan aangesloten worden bij de Kennisplatforms die NCG voor 'Bouwen en Versterken' en voor 'Leefbaar en Kansrijk' wil laten organiseren. Binnen deze Kennisplatforms zullen bijeenkomsten (kennistafels) worden georganiseerd, waar wetenschappers en professionals in gesprek gaan. Het gaat daarbij zowel om het delen van kennis als om het gezamenlijk bespreken waar behoefte aan is.

¹⁰ Per 1 juli 2017 wordt een nieuwe NPR (NPR 9998:2017) vastgesteld die een herziening is op basis van meer kennis over de intensiteit van de aardbevingen en de invloed van de grond, de weerstand van gebouwen tegen een aardbeving, vallende objecten en berekeningsmethoden. De uitgangspunten ten aanzien van veiligheid zijn niet veranderd.

Actie:	Organiseren kennisuitwisseling omtrent de hantering van de NPR bij monumentaal erfgoed
Trekker:	NSG i.s.m. RCE/OCW
Kosten:	€ 100.000 (RCE/OCW) en € 65.000 (NCG), beide eenmalig en verspreid over 2017-2019
Planning:	2017-2019

Kwaliteitsborging en afweging

Kwaliteitsborging

Net als bij de opname van schade is het bij de versterking van erfgoed essentieel dat de betrokken experts erfgoedexpertise bezitten. Naast aantoonbare kennis op het gebied van restauratie, bouwhistorie en/of cultuurhistorie, zouden experts die ingezet worden bij complexe opgaven ook andere competenties moeten bezitten. Bijvoorbeeld competenties om belangen te verbinden en koppelkansen te ontdekken, zoals kansen voor herbestemming. De NCG is bezig met de ontwikkeling van een overzicht van kwaliteitscriteria waaraan versterkings-experts, architecten, erfgoeddeskundigen, aannemers en de te leveren rapportages/onderzoeken minimaal moeten voldoen om aan de versterkingsopgave mee te mogen werken. De versterking van erfgoed vraagt in sommige gevallen om meer dan alleen erfgoedkennis. Het vereist soms ook de ervaring om waarden te 'wegen' en bijvoorbeeld ook aandacht voor andere belangen bij het vinden van een passende oplossing.

Afwegingskader Erfgoed en aardbevingen

De bouwkundige ingrepen die nodig zijn voor het versterken kunnen grote impact hebben op de waarden van het gebouw. De vraag is dan: hoe kun je de monumentwaarde optimaal behouden, de veiligheid borgen én het gebruik handhaven of verbeteren? Welke aspecten en 'waarden' spelen daarbij een rol en hoe kunnen deze tegen elkaar worden afgewogen? Om deze vraag te helpen beantwoorden, heeft de RCE opdracht gegeven om een concept-afwegingskader te maken voor de versterking. Dit kader is een advies aan de NCG en wordt medio 2017 door RCE aangeboden. Eerste uitgangspunt in het afwegingskader is dat de onderhoudsconditie van een erfgoedpand goed moet zijn voordat versterking kan worden overwogen. Om vervolgens de veiligheid te vergroten, kunnen de zogenoemde Potential Risk Building Elements (PRBE's), zoals schoorstenen en ornamenten, veilig gesteld worden. Tenslotte kan versterking door ingrijpende maatregelen, zoals base-isolation of het aanbrennen steunconstructies, nodig zijn. Het voorgestelde afwegingskader beschrijft een concept-proces om tot een goed versterkingsplan te komen. Dit proces is erop gericht om de aanwezige erfgoedwaarden gedurende het hele planproces bij alle partijen in beeld te brengen. Ook zorgt het ervoor dat er oplossingen verkend worden die de veiligheid borgen en de waarden respecteren. Het helpt daarmee de gemeente als bevoegd gezag om de juiste afweging te maken tussen cultuurhistorie, veiligheid en gebruik. De engineering daarbij is niet sturend maar faciliterend.

Het concept-proces bestaat uit de volgende stappen:

1. Analyse en waardering. De waarden cultuurhistorie, veiligheid en leefbaarheid worden beschreven en van scores voorzien.
2. Diagnose en oplossingen. De diagnose is een verdieping van de analyse: wat is het toekomstperspectief van het gebouw en kan het gebruik aangepast worden om zware ingrepen te voorkomen?
De diagnose leidt tot mogelijke oplossingsrichtingen.
3. Afweging en plan. De eigenlijke afweging van de mogelijke oplossingsrichtingen. De eigenaar speelt hierbij een centrale rol.

Door de betrokkenheid van de gemeente, de monumentencommissie en de RCE tijdens het proces kan de benodigde vergunningverlening voor rijksmonumenten (op grond van de Wabo) snel verlopen. Voor karakteristieke en beeldbepalende panden maakt de gemeente haar eigen ruimtelijke afweging op basis van de kaders in het bestemmingsplan. Hierbij kan het afwegingskader helpen.

Actie:	Advies aan NCG voor het afwegen van monumentwaarden in de versterkingsopgave
Trekker:	RCE/OCW
Kosten:	€ 110.000 (gefinancierd door RCE/OCW)
Planning:	2016-oplevering aug 2017

Het door de RCE geadviseerde afwegingskader zal in samenwerking met de NCG in de praktijk worden getoetst en bovendien afgestemd worden met de versterkingsprocessen en kaders van de NCG. Door eenduidigheid in de afwegingskaders en de processtappen na te streven, kunnen de partijen helderheid verschaffen aan de eigenaar.

Actie:	Realiseren van een toepasbaar afwegingskader
Trekker:	NCG i.s.m. RCE/OCW
Kosten:	€ 100.000 (gefinancierd door RCE/OCW) en € 60.000 (gefinancierd door NCG). Beide eenmalig en verspreid over 2017-2018
Planning:	2017-2018

150%-richtlijn karakteristieke panden

Voor de afweging of een karakteristiek pand in aanmerking komt voor sloop/nieuwbouw, heeft de NCG in het MJP van 2016-2020 de 150%-richtlijn geïntroduceerd. Sloop/nieuwbouw komt pas aan de orde als de kosten van versterking hoger zijn dan 150% van de totale nieuwbouwkosten van het pand. Of deze indicatie het gewenste resultaat oplevert in het kader van het behoud van de karakteristieke panden, zal in de praktijk blijken.

Voor beeldbepalende panden geldt deze indicatie niet. Omdat het bij deze categorie erfgoed gaat om het behoud van de massa, vorm en positie op het erf, is sloop/nieuwbouw binnen de geldende welstandskaders mogelijk. Die komt aan de orde als de kosten van versterking hoger zijn dan 100% van de totale nieuwbouwkosten van het pand.

Afwegingskader aanpak karakteristieke schoorstenen

Bij versterken gaat het niet altijd alleen om constructieve onderdelen van een gebouw. Speciale aandacht verdienen juist ook de zogenoemde Potential Risk Building Elements (PRBE's), losse gebouwonderdelen zoals schoorstenen, die omlaag kunnen vallen bij een beving. Het CVW is bezig grote aantallen schoorstenen te versterken, te verwijderen of te vervangen. Om dit proces snel en zonder onnodige haperingen te laten verlopen, heeft de NCG in samenwerking met de gemeenten en de Monumentencommissie een afwegingskader voor de schoorstenen opgesteld. Hierbij zijn de wensen van de eigenaar belangrijk. Bij versterken is het handhaven van de bestaande schoorsteen het uitgangspunt, behalve als dit technisch niet haalbaar is.

Achterstallig onderhoud

Een goed onderhouden monument is een sterk(er) monument. Een eerste stap bij het versterken is dus om ervoor te zorgen dat het gebouw in goede onderhoudsstaat verkeert. In reguliere situaties ligt de verantwoordelijkheid hiervoor in eerste instantie bij de eigenaar van het gebouw. Bij een versterkingsoperatie is de noodzaak tot het op orde brengen van het onderhoud echter onlosmakelijk verbonden met deze versterking zelf. Het is wenselijk om voor al het monumentale erfgoed een cultuur- en/of bouwhistorische verkenning uit te laten voeren (verplicht bij versterken) en deze te combineren met een opname van het achterstallige en/of uitgestelde onderhoud. Op deze wijze wordt objectieve informatie verworven waarmee de omvang van de beoogde versterkingsoperatie verder kan worden geduïd.

Archeologie en de versterking

Archeologie is een onderwerp dat bij de versterkingsopgave aan de orde komt. Met name versterking van funderingen en base-isolation hebben gevolgen voor de archeologische waarden. Behoud ter plaatse is dan niet of maar ten dele mogelijk. Voorafgaand aan of tijdens de versterkingswerkzaamheden moet dan archeologisch onderzoek plaatsvinden. Het is van belang vroegtijdig de archeologische waarden in kaart te hebben, zodat deze in het proces van de versterkingsmaatregelen worden meegenomen.

Om de aanwezigheid van archeologie op de juiste wijze te kunnen vertalen naar de bestemmingsplannen, hebben de gemeenten een archeologische verwachtingskaart en/of beleidsadvieskaart nodig. De meeste gemeenten hebben archeologie geborgd in hun bestemmingsplannen. Een deel echter heeft deze kaarten nog niet vertaald naar alle bestemmingsplannen. Als de archeologische waarden en verwachtingen niet vertaald zijn naar het bestemmingplan, geldt de wettelijke situatie. Die schrijft voor dat er een onderzoeksplicht is bij bodemingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 40 cm onder maaiveld (zie overgangsregeling Erfgoedwet, artikel 9.1).

Handreiking Archeologie en aardbevingen (RCE)

De RCE werkt momenteel aan een handreiking Archeologie en aardbevingen (status: pre-definitief). Deze bevat een geüniformeerde werkwijze voor de beoordeling van vergunningaanvragen voor funderingsherstel en -versteving in het aardbevingsgebied. Voor de drie meest voorkomende varianten van funderingsherstel en -versteving (base isolation, betonnen ringfundering op palen en verstevigde betonnen vloeren) is in de handreiking een onderzoekregime uitgewerkt. Deze handreiking heeft in beginsel betrekking op archeologische rijksmonumenten, maar leent zich ook uitstekend voor andere archeologische terreinen binnen het aardbevingsgebied. Om het proces van vergunningverlening te bespoedigen en snel helder te hebben wat er op archeologisch gebied moet gebeuren, kan deze handreiking ook in de gemeentelijke praktijk toegepast worden.

Archeologisch onderzoek kan veel geld kosten. De wet gaat uit van het principe 'de verstoorder betaalt'. Anders gezegd: de kosten van archeologisch (voor)onderzoek, inclusief uitwerking en conservering van vondsten, komen voor rekening van de initiatiefnemer van de bodemingrepen. Het archeologisch onderzoek dat noodzakelijk is bij funderingsherstel en -versteving maakt inherent onderdeel uit van de versterkingsopgave. De kosten voor archeologisch onderzoek moeten daarom in de uitkering voor de herstelwerkzaamheden worden meegenomen of afzonderlijk door de NAM worden betaald als ze een directe relatie hebben met versterken.

Ruimtelijke Kwaliteit

Het proces van versterken en schadeherstel in het aardbevingsgebied vindt plaats in een ruimtelijke context. Het Meerjarenprogramma stelt onder meer dat voorkomen moet worden dat geïnvesteerd wordt in het versterken van woningen die op termijn overbodig zijn. Tegelijkertijd moet de gebiedsgerichte aanpak gericht zijn op het behoud en de versterking van de cultuurhistorische waarden, de ruimtelijke kwaliteiten en identiteit. Wat is daar voor nodig? Onder meer het inschakelen van voldoende en adequate landschappelijke, stedenbouwkundige en architectonische ontwerpdeskundigheid. Maar ook actuele ruimtelijke kaders en onderleggers. Daarnaast is koppeling met het krimpvraagstuk nodig. Dat is een logische stap om mogelijke herstructurering van het gebied verantwoord te kunnen doen.

De gemeenten voeren regie op de ruimtelijke ontwikkelingen. Ook op ontwikkelingen die het gevolg zijn van de gaswinningsproblematiek.

De versterkingsopgave zal zo vormgegeven moeten worden dat de structuren en elementen, die de historische identiteit van de dorpen weerspiegelen, herkenbaar en zichtbaar blijven.

Nieuwe elementen moeten op zorgvuldige wijze worden ingepast, met respect voor de waardevolle bestaande structuren. Bij herbouw is aandacht voor de inpassing in het landschap en de bouwstijl nodig. Ook bij dorpsvernieuwing en herbestemming dient de ruimtelijke kwaliteit van bebouwing in relatie tot de omgeving aandacht te krijgen. Aangezien situaties verschillen, is maatwerk nodig.

Kwaliteitsteam Ruimtelijke Kwaliteit

Voor het ontwikkelen van aantrekkelijke perspectieven voor een goede ruimtelijke kwaliteit is het soms nodig de ambities te stimuleren. Hierbij kunnen we denken aan de kwaliteit van nieuwbouw in de versterkingsopgave als representatieve Groninger architectuur van de nieuwe tijd. Of aan het ontwikkelen van ideeën en perspectieven voor mogelijke herstructurering van dorpen. Het organiseren van debatten en ontwerpateliers, en het instellen van een lokaal kwaliteitsteam dat specifieke expertise of ontwerpkracht kan aantrekken, kunnen daar aan bijdragen. Vanaf 2017 wordt met de lokale bestuurders verkend hoe dit kan worden uitgewerkt en waar behoefte aan is.

Actie:	Het stimuleren ruimtelijke kwaliteit ambitie
Trekker:	Provincie Groningen en gemeenten, NCG ondersteunt en/of faciliteert
Kosten:	n.t.b.
Planning:	2017 t/m 2020

Ontwikkeling nieuwe Groninger kwaliteit

De versterkingsopgave zal onvermijdelijk leiden tot de sloop van gebouwen. Dit zal mogelijk ook gebouwd erfgoed betreffen. Daarbij kan het gaan om monumentale en karakteristieke gebouwen, maar tevens om gebouwen die beeldbepalend zijn, onderdeel zijn van een cultuurhistorisch waardevol ensemble of drager van een landschapsstructuur. Om de kwaliteit en het karakter van het gebied te behouden, is het belangrijk dat er op die locaties gebouwen terugkomen met een goede architectuur. Met het instrumentarium van welstand en bestemmingsplannen is een basiskwaliteit gegarandeerd. Om daar bovenuit te stijgen is mogelijk meer nodig: financiële middelen om gebouwen onder architectuur neer te zetten en goede voorbeelden van architectuur die past in de Groningse kernen en het landschap. Hiervoor zullen er goede voorbeelden en uitnodigende perspectieven moeten worden getoond en ontsloten, onder andere door bestaande kennis en ervaring te bundelen. Maar ook door, waar nodig, nieuwe kwaliteit te ontwikkelen en te delen. Hierbij is te denken aan een inspiratieboek of een ambitiedocument.

Als sloop leidt tot gaten in de bebouwingsstructuur die niet meer worden opgevuld, dan wordt nagedacht over een goede invulling van het vrijkomende terrein die recht doet aan de ruimtelijke (cultuurhistorische) structuur van het gebied. Braakliggende terreinen hebben een negatief effect op de ruimtelijke kwaliteit en daarmee op de leefbaarheid. Het is daarom belangrijk om op korte termijn tot een goede (tijdelijke) invulling te komen. Ook hiervoor kunnen voorbeelden worden ontwikkeld. Gebiedsbescherming in het bestemmingsplan voor cultuurhistorisch waardevolle of karakteristieke gebieden kan al houvast bieden.

Actie:	Het stimuleren van initiatieven voor de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in de versterkingsopgave
Trekker:	Provincie Groningen, gemeenten, NCG
Kosten:	€ 40.000 (Provincie Groningen) en € 40.000 (NCG). Eenmalig. Bijdrage gemeenten n.t.b.
Planning:	2017-2019

Vergunningen en de versterkingsopgave

Gebouwd erfgoed

Voor het veranderen van een gebouwd rijks- of gemeentelijk monument is in veel gevallen een omgevingsvergunning nodig. Zowel voor wijzigingen aan de binnen- als aan de buitenkant. Voor normaal onderhoud, zoals het opschuren en schilderen in dezelfde kleur, het vervangen van kapotte ruiten, het opstoppen van rietendaken of het vervangen van enkele dakpannen, is geen omgevingsvergunning nodig.

Ook voor planologisch erfgoed, zoals bij de wijziging van een karakteristiek pand of de sloop van een beeldbepalend pand of bouwwerk binnen een beschermd gezicht, is een omgevingsvergunning nodig. De provincie heeft in de provinciale omgevingsverordening een beschermingsregeling en toetsingskader voor het verlenen van een omgevingsvergunning voor sloop opgenomen. Als een plan betrekking heeft op een karakteristiek of beeldbepalend gebouw, dient het plan regels te stellen ter bescherming van de hoofdvorm van het gebouw. Voor karakteristieke gebouwen geldt bovendien dat gehele of gedeeltelijke sloop slechts kan worden toegestaan indien daarvoor een omgevingsvergunning is verleend. Een dergelijke vergunning mag in ieder geval niet worden verleend zonder dat onderzocht is of hergebruik – ook niet na het treffen van bouwkundige voorzieningen – nog mogelijk is. Eind 2016 hebben de gemeenten Delfzijl, Eemsmond, Appingedam, Loppersum, Slochteren, Menterwolde, Hoogezand-Sappemeer, Bedum, Winsum en De Marne een overeenkomst getekend met het CVW. Met deze compliance uitvoeringsovereenkomst werd vastgelegd dat de werkprocessen voor bouwkundige versterking in een vroegtijdig stadium worden afgestemd en vastgelegd. Doel: de vergunningverlenings-procedures zo effectief en efficiënt mogelijk laten verlopen.

Monumenten vragen om maatwerk en vallen dan ook niet onder de toekomstige private kwaliteitsborging uit de Wet Kwaliteitsborging voor de Bouw (WKB), die gepland staat op 1 januari 2018 in werking te treden. Beeldbepalende panden en karakteristieke panden vallen wel onder de WKB, maar vragen ook tot op zekere hoogte ook maatwerk, zoals vastgelegd in de toekomstige afwegingskaders. Afhankelijk hoe gedetailleerd en/of uniform dit door gemeenten wordt ingevuld is een efficiëncyslag mogelijk met compliance.

Er wordt een snelle afhandeling van de vergunningverlening door betrokken overheden gestimuleerd. Bijvoorbeeld door vroegtijdig of tussentijds af te stemmen met de toetsende instanties.

Om het proces van de opgave goed te begeleiden hebben de aardbevingsgemeenten extra aandacht voor kwaliteit bij Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving.

Archeologie

Voor bodemingrepen in archeologische rijksmonumenten moet een monumentenvergunning aangevraagd worden bij de RCE. Op archeologische rijksmonumenten geldt geen oppervlaktevrijstelling. Iedere bodemingreep is in principe vergunningsplichtig.

Voor de overige, planologisch beschermde, archeologische terreinen is in veel gevallen in het bestemmingsplan een oppervlaktevrijstelling opgenomen. Dat wil zeggen: als een bodemingreep beneden een bepaalde oppervlakte blijft, is archeologisch onderzoek niet verplicht gesteld bij de vergunningverlening. Als tijdens de werkzaamheden archeologische resten tevoorschijn komen, geldt echter wel een wettelijke meldingsplicht. Afhankelijk van de aard van de vondsten is het mogelijk dat de gemeente de werkzaamheden vervolgens stil legt om alsnog onderzoek te laten doen. Dat is een scenario dat tijd en geld kost.

Het risico op onverwachte kosten en tijdverlies kan worden beperkt door voorafgaand aan ingrepen op archeologische terreinen, die binnen de vrijstelling vallen, een controle op de aanwezigheid van archeologie te laten doen. Dit is geen uitgebreid onderzoek, maar een inschatting op basis van het soort archeologisch terrein en de geplande bodemingreep.

3 Kansen voor Cultureel Erfgoed

3.1 Vitaal erfgoed

‘Toekomstbestendig’ en ‘vitaal’ erfgoed staat sterk door het wettelijk en planologisch goed te borgen. Maar het erfgoed staat nog sterker als het deel uitmaakt van de samenleving én gebruikt en beleefd wordt. Door in te zetten op bijvoorbeeld herbestemming, het landschap, recreatie en toerisme en leefbaarheidsopgaven voor het dorp of de stad, kan het meerdere belangen versterken.

Loket Herbestemming

Onder de vlag van Kansrijk Groningen en gefinancierd door het NAM leefbaarheids- en duurzaamheidsprogramma¹¹ heeft Libau een subsidieprogramma ontwikkeld voor herbestemming van gemeentelijke en rijksmonumentale gebouwen in het aardbevingsgebied.

De subsidieregeling bestaat uit drie onderdelen:

1. Subsidie op de herbestemming.
2. Een bijdrage in de advieskosten om tot een goed plan te komen tot max. €5.000,-.
3. Hulp en begeleiding bij het maken van plannen, uitvoeren van de herbestemming, maar ook op weg helpen naar andere financieringsvormen. Kortom: een helpdesk voor alle eigenaren, initiatiefnemers of bijvoorbeeld gemeenten. Een helpdesk waar ze terecht kunnen met al hun vragen op het gebied van leegstand, herbestemming, transformatie, breed doorbestemmen of duurzame ontwikkeling/exploitatie.

De website www.loketherbestemming.nl gaat medio 2017 online. De website biedt alle informatie over de subsidieregeling, inspirerende voorbeeldprojecten in Groningen, FAQ's, best practices, voorbeelden van haalbaarheidsstudies, exploitatieberekeningen, een heldere en bruikbare lijst van beschikbare andere fondsen en subsidies, etc.

Actie:	Het stimuleren van initiatieven op het gebied van herbestemming van monumentaal erfgoed in het aardbevingsgebied
Trekker:	Libau i.s.m. NAM. NCG ondersteunt en/of faciliteert.
Kosten:	5 miljoen euro in het NAM-fonds voor RM en GM. € 90.000 voor organisatie van en communicatie rondom het programma d.m.v. financiering NAM
Planning:	t/m 2018

Programma Kansrijk Groningen (overheden en NAM)

In het aardbevingsgebied werken verschillende overheden en organisaties onder de noemer Kansrijk Groningen aan diverse leefbaarheidsprogramma's. Het moeten regionale programma's zijn voor thema's die meerdere belangen dienen. Belangen zoals duurzame energie, landschap, herbestemming van cultureel erfgoed en duurzame ontmoetingsplekken in dorpen en wijken. Zo kunnen initiatiefnemers een aanvraag indienen voor het versterken van de landschappelijke en cultuurhistorische kenmerken van hun dorp. Enkele mogelijkheden als voorbeeld: het herstellen/aanaarden van steilranden van de wierde voor bescherming van archeologisch materiaal en verzakking, het herstellen van oude paden en routes (ossengangen, kerkenpaden), het aanleggen van kenmerkende beplanting, het zichtbaar maken van historische terreinen en het versterken van monumentaal groen. Het programma wordt gefinancierd door NAM, Provincie Groningen en medegefinancierd door derden. Landschapsbeheer Groningen begeleidt de uitvoering.

Programma Aardbevingen en Erfgoed (RCE)

Het Programma Aardbevingen en Erfgoed van de RCE richt zich op het bieden van kennis en advies voor zorgvuldige aanpak/maatwerk van het erfgoed, duurzame oplossingen (incl. her/doorbestemming) en gebiedsgerichte benadering. Het programma is gericht op gebouwd erfgoed in brede zin: monumenten, karakteristieke en beeldbepalende gebouwen.

Programma Visie Erfgoed en Ruimte: 'Kiezen voor karakter' (Ministerie van OCW)

Nederland verandert voortdurend: door groei of krimp, door de uitdagingen van de energietransitie of de schaalvergroting in de landbouw. Dat geldt ook voor Groningen. Binnen al deze veranderingen is het de opgave het karakter van Nederland te behouden. Ter ondersteuning van deze opgave voert de RCE het Programma Visie Erfgoed en Ruimte uit. Doel is kennis- en pilotprojecten op te zetten op het gebied van erfgoed en ruimtelijke ontwikkeling. Daarbij gaat het in 2017/2018 om de volgende thema's die relevant zijn voor dit erfgoedprogramma:

- Landschap en energietransitie: recht doen aan de identiteit van het landschap bij grootschalige wind- en zonne-energieproductie.
- De ontwikkeling van de landbouw en de gevolgen daarvoor voor het cultuurlandschap en vrijkomende agrarische gebouwen.
- Transformatie in krimpgebieden: herbestemming.

De projecten worden samen met organisaties en andere overheden vormgegeven. Ook wordt voor dit programma aangesloten bij nieuwe initiatieven, zoals het Programma Groninger Schuren en Stallen (PGSS). Vanuit dit programma kunnen projecten ge(co)financierd worden.

¹¹ Het Meerjarenprogramma Publieke Herbestemming Cultureel Erfgoed in het Aardbevingsgebied van de NAM is gestart in 2014.

Programma Groninger Schuren en Stallen

Het programma Groninger Schuren en Stallen biedt agrariërs de mogelijkheid om de vergoeding voor het herstel van aardbevingsschade te gebruiken voor sloop van de oude stal en financiering van een nieuwe stal of schuur in het kader van de modernisering van het bedrijf. Als er een nieuwe schuur gebouwd wordt, is de verwachting dat minder snel nieuwe schade zal ontstaan. De vergoeding kan daarom hoger liggen dan bij herstel van schade. Deze vergoeding, in combinatie met eventuele andere uitkeringen of subsidies en een substantiële eigen bijdrage van de agrariër, kunnen nieuwbouw van een schuur of stal mogelijk maken.

Onder regie van de NCG wordt in een pilot momenteel gewerkt aan een aanpak waarmee de schadegevallen in de agrarische sector kunnen worden opgelost met behoud of versterking van de ruimtelijke kwaliteit (indien sloop-nieuwbouw de keuze van de agrariër is). Binnen deze werkwijze wordt aandacht besteed aan de ordening van de gebouwen op het erf en de architectuur van nieuwe gebouwen. Naast boerderijen zonder beschermde status zijn er ook casussen met karakteristieke schuren en stallen. Daar kan er alleen sprake zijn van sloop als het geen afbreuk doet aan de karakteristieke waarden. Deze afweging wordt door de gemeente gedaan.

3.2 Fondsvorming

De NAM is in principe verantwoordelijk voor de vergoeding van schade en versterking van cultureel erfgoed. Toch willen ook overheden bijdragen, bijvoorbeeld door bestaande fondsen op te waarderen of nieuwe budgetten beschikbaar te stellen om het cultureel erfgoed van Groningen te ondersteunen. Er wordt onderzocht of er – samen met andere partijen – een fonds gevormd kan worden voor het gebouwde Gronings erfgoed. Doel: het bevorderen van een goede onderhoudstoestand van waardevolle gebouwen ('gebouw in eigen kracht'), eventueel in combinatie met verduurzaming of herbestemming.

Een bundeling van gelden vereenvoudigt de zoektocht naar financiële mogelijkheden voor erfgoedeigenaren. Maar hierdoor kan ook in gezamenlijkheid en op basis van dezelfde gegevens de verwachte bijdrage voor de toekomst bepaald worden. Het proces hiertoe wordt met het ministerie van OCW, NCG en provincie Groningen voorbereid. Naar verwachting is hierover in 2018 duidelijkheid.

Provincie Groningen

De erfgoedmonitor gaat ons in de komende jaren meer informatie verschaffen. Maar nu is nog niet concreet in beeld wat de totale opgave voor de aardbevingsregio is. Daarom stelt de Provincie Groningen voor om vooruitlopend hierop voor de periode 2017 en 2018 alvast een budget vast te leggen.

De Provincie Groningen wil een publiek fonds inrichten dat gericht is op rijksmonumenten en dat zowel voorziet in leningen als in subsidies. Daarbij wordt onderzocht of bestaande monumentregelingen¹² hierin kunnen worden opgenomen. Voorstel is om deze middelen in 2017 en 2018 te verdubbelen (= € 1.350.000,- totaal: in 2017 vindt namelijk nog een ronde plaats in het najaar).

Daarnaast werkt de Provincie Groningen een fonds uit voor de gemeentelijke monumenten, karakteristieke panden en beeldbepalende panden. Dit fonds, waaruit leningen worden verstrekt, zal een publiek-privaatfonds worden. Onderzocht wordt of het reeds bestaande Cultuurfonds voor Groninger Monumenten hiervoor ingezet kan worden. De Provincie Groningen stelt voor dit fonds € 2.150.000,- beschikbaar.

Voor beide fondsen geldt dat de middelen ingezet worden voor restauratie, onderhoud (achterstallig, regulier, ontijdig), toekomstbestendig maken (herbestemming/verduurzaming) en verbouw/nieuwbouw/herbouw met goede architectuur (voor versterken ruimtelijke kwaliteit).

NCG

Omdat goed onderhouden monumenten minder kwetsbaar zijn voor aardbevingen wil de NCG het onderhoudsniveau van woonhuismonumenten in het aardbevingsgebied stimuleren. Er bestaat op dit moment weinig financiële ondersteuning voor eigenaren van monumentale woonhuizen. De NCG wil samen met de Provincie Groningen en het ministerie van OCW onderzoeken op welke manier deze financiële ondersteuning kan worden ingericht. Hieraan zal de NCG vanuit zijn begrotingspost achterstallig onderhoud € 1.300.000 bijdragen specifiek voor subsidie voor (achterstallig, uitgesteld of naar voren te halen) onderhoud van monumentale woonhuizen waar fors schadeherstel of een versterking op stapel staat. Omdat nog weinig woonhuismonumenten zijn versterkt, kan met deze financiële ondersteuning ervaring worden opgedaan met een effectieve aanpak.

OCW

Het kabinet laat ook onderzoeken wat de totale kosten in de toekomst zijn om het gebouwde erfgoed in goede staat te brengen. Vooruitlopend op de uitkomsten van dat onderzoek heeft OCW € 2.000.000,- vrijgemaakt voor de periode 2017-2018.

OCW is bereid met dit bedrag bij te dragen aan de provinciale fondsen die bestemd zijn voor de instandhouding en verduurzaming van gebouwde erfgoed het aardbevingsgebied.

Actie:	Bundelen budgetten t.b.v. financiële mogelijkheden voor rijksmonumenten
Trekker:	Provincie Groningen i.s.m. OCW en NCG
Budget:	€ 4.650.000 (€ 2.000.000 OCW, € 1.350.000 Provincie Groningen en € 1.300.000 NCG)
Periode:	2017 en 2018

Actie:	Bundelen budgetten t.b.v. financiële mogelijkheden voor gemeentelijke monumenten en karakteristieke panden
Trekker:	Provincie Groningen i.s.m. OCW en NCG
Budget:	€ 2.150.000 (Provincie Groningen)
Periode:	2017 en 2018

¹² Regelingen zoals de BRRG, de BRIM. Voor de BRRG stort de rijksoverheid jaarlijks € 900.000,- in het Provinciefonds.

4 Uitvoeringsagenda

4.1 Planning

	2017	2018	2019	2020	2021
A. Het behouden en doorontwikkelen van Gronings erfgoed, landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit en daarmee de gebiedsidentiteit					
Uitgewerkt in de volgende acties :					
• Borgen gebouwd erfgoed (wettelijk en planologisch)					
• Borgen ruimtelijk erfgoed met ruimtelijke onderlegger					
• Verzamelen erfgoeddata Provincie, gemeenten, Steunpunt, CVW					
• Instellen erfgoedmonitor					
• Onderzoek data tbv budgetraming achterstallig onderhoud					
B. Optimale balans tussen veiligheid, schadeherstel en gebruik Gronings erfgoed in zijn ruimtelijke context					
Uitgewerkt in de volgende acties :					
• Instellen en uitvoeren erfgoedloket en erfgoedadviesteam					
• Opstellen handreiking eigenaren van gebouwd erfgoed					
• Organiseren kennisuitwisseling en besluitvorming omtrent de hantering van de veiligheidsnormering bij monumentaal erfgoed			Juni		
• Advies voor het afwegen van monumentwaarden in de versterkingsopgave	Aug				
• De totstandkoming van een toepasbaar afwegingskader			Juni		
• De totstandkoming van een toepasbaar afwegingskader aanpak karakteristieke schoorstenen	Mei				
• Het stimuleren ruimtelijke kwaliteit ambitie					
• Het stimuleren van initiatieven voor de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in de versterkingsopgave					
• Het stimuleren van initiatieven op het gebied van herbestemming van monumentaal erfgoed in het aardbevingsgebied.					

4.2 Kosten en uitvoering

Doel A: Het behouden en doorontwikkelen van Gronings erfgoed, landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit en gebiedsidentiteit

Cultureel erfgoed te borgen

Gemeentelijk gebouwd erfgoed

Actie: Borging gemeentelijk erfgoed (wettelijk en planologisch)
Trekker: Gemeenten
Kosten: € 15.000 per gemeente d.m.v. financiering NCG (éénmalig in 2017), in totaal € 180.000
Planning: 2017-2018

Erfgoed in z'n context te zien en de samenhang te borgen

Gemeentelijke ruimtelijke kaders

Actie: Borgen samenhang gebied met ruimtelijke onderlegger
Trekker: Gemeenten
Kosten: € 10.000 per gemeente d.m.v. financiering NCG, eenmalig in 2017, in totaal € 120.000. Subsidie Provincie Groningen (indicatief 30% met max van € 10.000).
Planning: 2017-2018

Budgetraming achterstallig onderhoud rijksmonumenten

Rijksmonumenten

Actie: Onderzoek data t.b.v. budgetraming
Trekker: NCG
Kosten: € 25.000 (Fase 1) en € 15.000 (Fase 2)
Planning: Fase 1 juni 2017 en Fase 2 zomer 2017

Erfgoed monitoren

Gronings erfgoed breed

Actie: Verzamelen erfgoeddata Provincie, gemeenten, steunpunt, CVW
Trekker: NCG
Kosten: Binnen de reguliere taken
Planning: Periodiek bijhouden

Actie: Instellen erfgoedmonitor
Trekker: Provincie Groningen
Kosten: € 600.000 (€ 150.000/jr. gedurende 4 jaar) financiering Provincie
€ 59.500 éénmalige bijdrage RCE
Planning: 2016 - 2019

Bundelen budgetten voor rijksmonumenten aardbevingsgebied

Rijksmonumenten

Actie: Bundelen budgetten t.b.v. financiële mogelijkheden voor rijksmonumenten
Trekker: Provincie Groningen i.s.m. OCW en NCG
Budget: € 4.650.000 (€ 2.000.000 OCW, € 1.350.000 Provincie Groningen en € 1.300.000 NCG)
Periode: 2017 - 2018

Cultuurfonds voor erfgoed Provincie Groningen

Gemeentelijke monumenten en karakteristieke panden

Actie: Extra bijdrage Cultuurfonds t.b.v. Provincie Groningen, waaronder aardbevingsgebied
Trekker: Provincie Groningen
Budget: € 2.150.000 (Provincie Groningen)
Periode: 2017 en 2018

Doel B. Optimale balans tussen veiligheid, schadeherstel en behoud Gronings erfgoed in zijn ruimtelijke context

Erfgoedloket en Erfgoedadviesteam

Rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten (karakteristiek planologisch erfgoed ten dele)

Actie: Instellen en uitvoeren Erfgoedloket en Erfgoedadviesteam
Trekker: Provincie Groningen
Kosten: € 220.000 per jaar, (NCG)
Planning: 2017- medio 2020

Actie: Opstellen handreiking eigenaren van gebouwd erfgoed
Trekker: Erfgoedloket i.s.m. NCG
Kosten: € 15.000 (NCG)
Planning: Eind 2017-begin 2018

Normstelling, kennis, onderzoek en techniek

Rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten

Actie: Organiseren kennisuitwisseling en besluitvorming omtrent de hantering van de veiligheidsnormering bij monumentaal erfgoed
Trekker: RCE en NCG
Kosten: € 100.000 (RCE/OCW) en € 65.000 (NCG), beide eenmalig en verspreid over 2017-2019
Planning: 2017-2019

Afwegingskader Erfgoed en aardbevingen

Gronings erfgoed breed

Actie: Advies aan ncg voor het afwegen van monumentwaarden in de versterkingsopgave
Trekker: RCE/OCW
Kosten: € 110.000 (RCE, reeds besteed)
Planning: 2016-oplevering aug 2017

Actie: Realiseren van een toepasbaar afwegingskader
Trekker: NCG i.s.m. RCE
Kosten: € 100.000 (RCE) en € 60.000 (NCG, € 30.000 in 2017, € 30.000 in 2018)
Planning: 2017-2018

Kwaliteitsteam Ruimtelijke Kwaliteit

Ruimtelijke kwaliteit

Actie: Het stimuleren ruimtelijke kwaliteit ambitie
Trekker: Provincie Groningen en gemeenten. NCG ondersteunt en/of faciliteert
Kosten: n.t.b.
Planning: 2017 t/m 2020

Ontwikkeling nieuwe Groninger kwaliteit

Ruimtelijke kwaliteit

Actie: Het stimuleren van initiatieven voor de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in de versterkingsopgave
Trekker: Provincie Groningen, gemeenten, NCG
Kosten: € 40.000 (Provincie Groningen) en € 40.000 (NCG). Eenmalig. Bijdrage gemeenten n.t.b.
Planning: 2017-2019

Loket Herbestemming Aardbevingsgebied

Rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten

Actie: Het stimuleren van initiatieven op het gebied van herbestemming van monumentaal erfgoed in het aardbevingsgebied
Trekker: Libau i.s.m. NAM, NCG ondersteunt en/of faciliteert
Kosten: 5 miljoen euro in het NAM-fonds voor RM en GM, € 90.000 voor organisatie van en communicatie rondom het programma d.m.v. financiering NAM
Planning: t/m 2018

4.3 Organisatie

Continuïteit en monitoring van het Erfgoedprogramma

Deze gezamenlijk geformuleerde visie en de daaraan gekoppelde doelen om te komen tot een sterk(er) Gronings erfgoed, is een eerste stap in wat we nodig hebben om ons Groninger Cultureel erfgoed optimaal te borgen in de versterkingsopgave. Alle partijen hebben hun taak opgepakt en we hebben beschreven hoe we zowel binnen ieders verantwoordelijkheid als in gezamenlijkheid Groningen 'Groningen' laten blijven.

Het proces stopt echter niet na oplevering van dit Erfgoedprogramma. Het echte werk gaat nu pas beginnen! Om dit te kunnen bewerkstelligen – én te blijven anticiperen op nieuwe inzichten – zal er ook na oplevering van dit document structureel afstemming plaatsvinden tussen de samenwerkende partijen van dit programma:

- *Maandelijks* wordt er een kleine kernbijeenkomst gepland. Deze kerngroep Erfgoedprogramma zal bestaan uit de erfgoedadviseurs van NCG, Provincie Groningen, RCE en een vertegenwoordiging van drie Groninger gemeenten. NCG is trekker van dit overleg.
- *Per kwartaal* wordt er een klankbordgroep belegd waarin de Provincie, de NCG, RCE en de 12 gemeenten de voortgang van het erfgoedprogramma doornemen. Afhankelijk van het onderwerp kunnen organisaties die betrokken zijn bij de opgave zich aansluiten. NCG en Provincie coördineren deze brede bijeenkomsten.
- *Twee of drie keer per jaar* wordt er een bijeenkomst belegd op bestuurlijk niveau. De Tijdelijke Stuurgroep Cultureel Erfgoed die voor dit erfgoedprogramma in het leven was geroepen, zal een definitief karakter krijgen in de Stuurgroep Cultureel Erfgoed Groningen. Hierin zitten: de bestuurders van NCG, Provincie, OCW, RCE en de 12 aardbevingsgemeenten. Coördinatie en organisatie hiervan is een samenwerkingsverband van de Provincie en de NCG zijn.

Provincie Groningen en de NCG hebben de regie op de uitvoering van het Erfgoedprogramma. Via de kwartaalrapporten van het MJP zal de uitvoering van het erfgoedprogramma teruggekoppeld worden en zullen inzichten die voortkomen uit het programma ingebed worden in het jaarlijkse meerjarenprogramma van de NCG.

Bijlage – Begripsbepalingen erfgoed

Cultureel erfgoed

Uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden. (Erfgoedwet)

Rijksmonument

Monument of archeologisch monument dat is ingeschreven in het rijksmonumentenregister. (Erfgoedwet)

Gemeentelijk erfgoed

- De gemeenteraad kan een erfgoedverordening en erfgoednota vaststellen waarin is vastgesteld hoe zij omgaat met het beheer en behoud van cultureel erfgoed binnen de gemeentegrenzen. Daarin kan zij onder andere kiezen voor gemeentelijke monumenten, de planologische borging van cultureel erfgoed, ondersteunende financierings- en of subsidieregelingen, karakteristieke panden, etc.
- Het betreft hierbij cultureel erfgoed dat voor die gemeente van bijzonder belang is vanwege de cultuurhistorische betekenis.
- Het college van burgemeester en wethouders houdt een gemeentelijk erfgoedregister bij van aangewezen cultureel erfgoed.

Provinciaal erfgoed

- Provinciale Staten kan een erfgoedverordening en erfgoednota vaststellen waarin is vastgesteld hoe zij omgaat met het beheer en behoud van cultureel erfgoed binnen de provincie. Daarin kan zij onder andere kiezen voor provinciale monumenten, ondersteunende financierings- en of subsidieregelingen, etc.
- De verordening ziet toe op het beheer en behoud van cultureel erfgoed geheel of gedeeltelijk gelegen binnen de desbetreffende provincie, dat van bijzonder belang is voor die provincie vanwege de cultuurhistorische betekenis.
- Gedeputeerde Staten houdt een provinciaal erfgoedregister bij van aangewezen cultureel erfgoed.

Omgevingswet

De nieuwe Omgevingswet bevordert een betere afstemming van planvorming voor ruimtelijke ordening, milieu en natuur. De wet bevordert ook dat gemeenten, provincies en waterschappen meer ruimte krijgen hun omgevingsbeleid afstemmen op hun eigen behoeften en doelstellingen. Verder biedt de wet meer ruimte voor particuliere ideeën. Dit komt doordat er meer algemene regels gelden, in plaats van gedetailleerde vergunningen. Het doel staat voorop en niet het middel om er te

komen. De houding bij het beoordelen van plannen is ‘ja mits’ in plaats van ‘nee tenzij’. Zo ontstaat ruimte voor bijvoorbeeld bedrijven en organisaties om met ideeën te komen.

De voorgenomen Omgevingswet, die de omgang met de fysieke leefomgeving regelt, sluit immers naadloos aan bij het streven van de moderne monumentenzorg om de borging van het cultureel erfgoed te integreren in de regelgeving voor de fysieke leefomgeving. Waar het gaat om bescherming van cultureel erfgoed is de gemeente in de meeste gevallen het bevoegd gezag voor de Omgevingswet.

Vaak zijn de tuinaanleg en de gebouwen die samen een landgoed of buitenplaats vormen, in onderling verband beschermd. Voor de waarde en beleving van het erfgoed zijn deze sterk met elkaar verbonden. De bescherming als rijksmonument is te combineren met bescherming van de historische omgeving via een bestemmingsplan (onder de Omgevingswet: omgevingsplan).

Stads- en dorpsgezichten

Ook de bescherming van stads- en dorpsgezichten uit de Monumentenwet wordt onderdeel van de Omgevingswet. Nieuwe bescherming gebeurt bovendien niet meer door een aanwijzing, maar door een instructie. Dat is in het omgevingsrecht een passender instrument dan de aanwijzing, maar heeft dezelfde werking. Met een instructie aan een gemeente kan een minister nationale belangen in de fysieke leefomgeving borgen, wat ook de doelstelling is van de huidige procedure voor het aanwijzen van beschermde stads- en dorpsgezichten

Nieuw in de Omgevingswet

- Er wordt een **brede definitie van cultureel erfgoed** in de fysieke leefomgeving gebruikt. Het gaat om gebouwde monumenten, archeologie én cultuurlandschappen.
- De structuurvisie wordt vervangen door de **omgevingsvisie**. In deze omgevingsvisie staan de ontwikkelingen en ambities voor een grondgebied op lange termijn voor bouwwerken, infrastructuur, cultureel erfgoed, bodem, lucht, natuur en andere aspecten van de fysieke leefomgeving.
- Het **omgevingsplan** komt in de plaats van het huidige bestemmingsplan en de gemeentelijke verordeningen die over de fysieke leefomgeving gaan.
- **Werelderfgoed** wordt met de inwerkingtreding van de Omgevingswet voor het eerst wettelijk verankerd.
- De gemeente is verantwoordelijk voor de **vergunningsverlening voor het wijzigen van archeologische rijksmonumenten**.
- De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geeft hier wel een bindend advies over.
- In de Omgevingswet is geregeld dat in het geval van **archeologische toevalsvondsten** niet alleen de minister van OCW maar ook de gemeente bodemverstorende werkzaamheden kan stilleggen.
- De eigenaar van een rijksmonument heeft een **instandhoudingsplicht**. De eigenaar moet ervoor zorgen dat het monument zo wordt onderhouden dat het behoud ervan gewaarborgd is.

- Een **sloopvergunning binnen een beschermd stads- of dorpsgezicht** wordt al dan niet afgegeven op basis van wat de gemeente daarover heeft vastgelegd in het omgevingsplan.

Wettelijke regelingen

De bescherming van het cultureel erfgoed wordt geregeld in de Erfgoedwet en de Omgevingswet. De Erfgoedwet trad op 1 januari 2016 in werking en vervangt de Monumentenwet. De inwerkingtreding van de Omgevingswet is voorzien in 2019. Als vuistregel geldt dat de Erfgoedwet gaat over de duiding van wat op rijksniveau cultureel erfgoed is. Zo vindt de aanwijzing van rijksmonumenten plaats op basis van de Erfgoedwet. In de Omgevingswet worden regels opgenomen voor de omgang met het culturele erfgoed, zoals het verlenen van een omgevingsvergunning om een rijksmonument te mogen wijzigen. Daarnaast bevat de Omgevingsrecht de opdracht aan overheden om bij ruimtelijke plannen rekening te houden met cultureel erfgoed.

Nieuw in de Erfgoedwet is de instandhoudingsplicht. Dit houdt in dat een eigenaar ervoor moet zorgen dat zijn of haar rijksmonument zo onderhouden wordt dat het behoud gewaarborgd is. Met de instandhoudingsplicht kan een gemeente een eigenaar aanspreken en – in het uiterste geval – handhavend optreden.

Met de Omgevingswet kunnen overheden activiteiten die cultureel erfgoed kunnen aantasten, reguleren via omgevingsvergunning of algemene regels. Het gaat onder meer om:

- het aanwijzen van gemeentelijke (archeologische) monumenten;
- beschermd stads- of dorpsgezicht: geen automatische sloopvergunningplicht meer, maar een op de waarden afgestemd sloopvergunningregime;
- regels ter bescherming van cultuurlandschap, bijvoorbeeld via het toekennen van functies aan locaties door algemene regels en een vergunningsplicht.

Van belang is de verplichting aan overheden om een omgevingsvisie (inclusief erfgoed) op te stellen.

Archeologie

Het uitgangspunt van het landelijke archeologiebeleid is dat archeologische resten zoveel mogelijk in de bodem (in situ) behouden moeten blijven. Om dat te bewerkstelligen, moeten gemeenten in hun bestemmingsplannen rekening houden met de aanwezige en te verwachten archeologische waarden. Op basis van de archeologische bestemmingen in het bestemmingsplan is de gemeente bevoegd om de aanvrager van een omgevingsvergunning te verplichten om archeologisch (voor)onderzoek uit te laten voeren. Als uit het vooronderzoek blijkt dat de uitvoering van een plan schade zal toebrengen aan archeologische resten, kan de gemeente maatregelen opleggen. Doorgaans bestaan deze maatregelen uit planaanpassing of het opgraven van de resten (behoud ex situ).

Soms is het mogelijk om de schade aan archeologische resten door planaanpassing tot een minimum te beperken. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een aanpassing van de funderingswijze of bouwen op een andere locatie.

Wanneer behoud van archeologische resten in de bodem niet mogelijk is, dient een opgraving plaats te vinden waarbij zoveel mogelijk informatie over deze resten wordt verzameld en gedocumenteerd. Het bevoegd gezag (doorgaans de gemeente) legt in een Programma van Eisen vast aan welke eisen dit archeologisch onderzoek moet voldoen. In het geval van archeologische rijksmonumenten is niet de gemeente maar het Rijk (RCE) het bevoegd gezag.

De wet gaat uit van het principe dat de verstoorder betaalt. Dat wil zeggen dat de kosten van archeologisch (voor)onderzoek, inclusief uitwerking en conservering van vondsten, voor rekening komen van de initiatiefnemer van de bodemingrepen. In het geval van de versterking is dit de opdrachtgever – dat is de eigenaar – van de versterking.

Vondsten tijdens archeologisch onderzoek worden automatisch eigendom van de provincie waarin zij zijn gevonden, of de gemeente, indien die gemeente beschikt over een eigen depot. In de provincie Groningen beschikt alleen de gemeente Groningen over een eigen depot.

Voor bodemingrepen op archeologische rijksmonumenten moet een monumentenvergunning aangevraagd worden bij de RCE. Op archeologische rijksmonumenten geldt geen oppervlaktevrijstelling en is iedere bodemingreep in principe onderzoeksplichtig.

Voor de overige, planologisch beschermde, archeologische terreinen is in veel gevallen in het bestemmingsplan een oppervlaktevrijstelling opgenomen. Dat wil zeggen: als een bodemingreep beneden een bepaalde oppervlakte blijft, kan geen archeologisch onderzoek verplicht gesteld worden bij de vergunningverlening.

Bijlage – Afkortingen en begrippen

Aardbevingsgebied – Het grondgebied van de gemeenten Appingedam, Bedum, Delfzijl, De Marne, Eemsum, Groningen, Hoogezand-Sappemeer, Loppersum, Menterwolde, Slochteren, Ten Boer en Winsum

Base-isolation – Base isolation is een versterkingsaanpak waarbij het fundament losgekoppeld wordt van de ondergrond door het plaatsen van een tweede vloer met een rubberen tussenlaag

Bodembeweging – het bewegen van de bodem door aardbevingen of bodemdaling. In dit kader als gevolg van de gaswinning.

BRIM – Besluit rijkssubsidiëring instandhouding monumenten

Bro – Besluit ruimtelijke ordening

BRRG – Budget Restauratie Rijksmonumenten Groningen

CMS – Compliance Management Systeem

CVW – Centrum Veilig Wonen

Engineering – Dit zijn onder meer berekeningen om te bepalen of versterking van deze woningen nodig is om op het niveau van 10-5 te komen en welke versterkingsmaatregelen daarvoor nodig zijn

Erfgoedpand – pand met vastgestelde monumentale, karakteristieke of beeldbepalende waarde

ERL – Erfgoed, Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap

FAQ – Frequently Asked Questions

HRBE – Hoge Risico Bouwelementen – High Risk Building Elements

PRBE – Potentieel Risico Bouwelementen – Potential Risk Building Elements

NCG – Nationaal Coördinator Groningen

NEN – commissie – Nederlandse norm commissie

NPR – Nederlandse Praktijkrichtlijn aardbevingen

OCW – ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

PGA – Ground acceleration ofwel de maximum versnelling van de grond tijdens een aardbeving

PGSS – Programma Groninger Schuren en Stallen

POV – Provinciale Omgevingsverordening

PRBE – Potential Risk Buildings Elements

RCE – Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

VTH – Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving

WABO – Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht

Beleidingsgroep:

K. Bakema, Gemeente Loppersum

E. Jansema, Gemeente Midden Groningen (gemeenten Slochteren, Hoogezand-Sappemeer en Menterwolde)

C. Boer, Steunpunt Cultureel Erfgoed

R. Veenstra en F. van Soest, Provincie Groningen

P. Schaap, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

R. Baumfalk, T. de Haas, M. van der Heide, G. Somer en L. Weusten, Nationaal Coördinator Groningen

Brede begeleidingsgroep:

Ambtenaren Erfgoed of Ruimtelijke Ordening van de twaalf samenwerkende gemeenten in het aardbevingsgebied, Provincie Groningen, Steunpunt Cultureel Erfgoed, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Nationaal Coördinator Groningen.

Bezoek brede begeleidingsgroep aan Molukse Kerk in Appingedam, april 2017

Colofon

Tekst: T. de Haas, M. van der Heide (NCG) en begeleidingsgroep

Projectcoördinatie en eindredactie: M. van der Heide (NCG)

Tekstredactie: Harm Draaijer, Logomotive

Kaarten: NCG

Verantwoording foto's:

Foto voorpagina: Kerk, Westerwijtwerd, Maarten de Kok Photography

Foto p.6: Eemsmond café, Noordpolderzijl, Provincie Groningen

Foto p.8: Jacobuskerk, Zeerijp, Hans Roggen

Foto p.17: Nicolaïkerk, Appingedam, Hans Roggen

Foto p.21: Ewsum, Middelstum, Hans Roggen

Foto p.21: Boerderij, Overschild, NCG

Foto p.21: Woonhuizen, Hoogezand, NCG

Foto p.21: Woonhuis, Noordbroek, NCG

Foto p.25: Middelstum, Maarten de Kok Photography

Foto p.30: Stedum, Koos Boertjens

Foto p.32: Huizinge, Maarten de Kok Photography

Foto p.34: Klein Wetsinge, Maarten de Kok Photography

Foto p.43: Molukse kerk, Appingedam, NCG

Groningen, Juli 2017

Dit is een uitgave van

Nationaal Coördinator Groningen
Postbus 3006
9701 DA Groningen

Bezoekadres
Paterswoldseweg 1
9726 BA Groningen

Juli 2017 | 104153